

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ТЕРИТОРІАЛЬНІ ПРЕТЕНЗІЇ ЩОДО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ У
СЕРЕДЗЕМНОМУ МОРІ МІЖ ТУРЕЧЧИНОЮ ТА ГРЕЦІЄЮ**

студентки 2 курсу, 10 м групи,
спеціальності 293 «Міжнародне право»,
спеціалізації
«Міжнародне право» _____

Парньової Наталії Русланівни

Науковий керівник

к.ю.н., доц. _____

Переверзева Ольга Сергіївна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., проф. _____

Мазаракі Наталія Анатоліївна

Київ-2021

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР ВИНИКНЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПРЕТЕНЗІЙ МІЖ ГРЕЦІЄЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ ЩОДО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ У СХІДНІЙ ЧАСТИНІ СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ	
1.1. Географічне розташування островів Греції: Кастеллорізо і Родос.....	7
1.2. Історичні аспекти виникнення греко-турецької претензії щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря.....	10
1.3. Новий етап територіальної претензії між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря.....	16
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ МІЖ ГРЕЦІЄЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ ЩОДО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ У СХІДНІЙ ЧАСТИНІ СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ	
2.1. Активізація переговорного процесу між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря.....	25
2.2. Рішення міжнародних конференцій щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря.....	32
2.3. Правовий механізм врегулювання територіальних претензій.....	36
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Морська діяльність завжди була складною та різноманітною і, як загальновідомо, найнебезпечнішою. В свою чергу для вирішення існуючих загроз вона потребує великих зусиль та витрат. Це зумовлює необхідність у створенні відповідних апаратів, які будуть займатись покращенням міжнародних відносин між державами саме у сфері морської діяльності і розробкою на основі цього нових норм, що матимуть обов'язковий характер. Обрана тема є актуальною і навіть важливою для її розгляду, саме вирішення конфлікту у східному Середземномор'ї, є важливою проблемою сьогодення не лише двох країн, а всього Європейського співтовариства, та потребує значної уваги.

Тобто, необхідно розібратися, чому Егейський спір все ще існує, та визначити можливі шляхи покращення відносин між двома країнами, а в подальшому вирішення спору в цілому. Сьогодні у світі налічується понад 20 територіальних конфліктів, які тим або іншим чином загрожують миру. Одним з них є конфлікт України з Російською Федерацією, що виник у 2014 році у зв'язку з анексією Криму. Тому дослідження міжнародно-правових аспектів греко-турецького спору щодо континентального шельфу у Середземному морі також може бути корисним для відновлення суверенітету України щодо Криму.

Крім зазначеного, актуальність даної теми обумовлена практичною відсутністю у міжнародному морському праві наукових праць, що стосуються територіальних претензій щодо континентального шельфу у Середземному морі між Туреччиною та Грецією.

Підґрунтям для подальшого дослідження всіх аспектів, що стосуються питання Греко-Турецьких відносин у своїх роботах досліджували такі вчені як: Е.Р. Ахмедова [6], Ю. Волошин [9], Тозун Бахчелі [34], також компетенції Міжнародного Суду ООН щодо розв'язання спорів, та сучасні фахівці Міжнародного права: В. Алямкін [5], О. Анцелевич [27], М.В. Буроменський [11], Л. Винокурова [8], М. Гілбер [41], В.А.

Гринчак [12], О.В. Задорожний [13], В.П. Кононенко [18], О.С. Переверзева [21], О.В. Хаєцька [24], Хелена Сміз [62], Ціовас Димитріс [25]. Існує велика кількість різного роду праць та досліджень, що стосуються даного питання. Зокрема, «Розмежування морських просторів між прибережними державами у міжнародному морському праві: теорія і практика» автором є І.В. Дмитриченко [15].

Мета дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз міжнародно-правових аспектів територіальних претензій між Грецією та Туреччиною стосовно континентального шельфу у східній частині Середземного моря, що передбачає висвітлення позицій сторін і з'ясування обставин історичного та юридичного значення.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- дослідити особливості географічного розташування островів Греції: Кастеллорізо і Родос;
- осмислити історичні аспекти греко-турецьких претензій щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря, а також підкреслити провідні із них;
- надати міжнародно-правову оцінку, яка стосувалась визначення Грецією та Туреччиною своїх позицій, що стосувались претензій щодо континентального шельфу, а також наступних дій стосовно їх розв'язання, включаючи звернення до Міжнародного Суду та його рішення;
- виявити прогалини, а також причини загострення переговорного процесу між двома країнами, враховуючи позитивні кроки на шляху до вирішення конфлікту;
- визначити та проаналізувати позитивні тенденції на шляху вирішення територіальних претензій, як результат тривалих зустрічей двох країн;
- виявити можливості мирного розв'язання даного спору в Середземному морі між Туреччиною та Грецією.

Об'єктом дослідження є міжнародні правовідносини з територіальних питань, включаючи ті, що стосуються мирних засобів їх розв'язання у відносинах між Туреччиною та Грецією.

Предметом дослідження в роботі є принципи та норми, що регулюють відносини між Грецією та Туреччиною у Східному Середземномор'ї.

Методами дослідження є методологічна база випускної кваліфікаційної роботи та принципи, методи і способи, що забезпечують комплексність, всебічність дослідження поставленої проблеми. У процесі роботи застосовувалися: порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, діалектичний, системно-функціональний та інші методи.

При виконанні випускної кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою порівняння, розуміння різних думок з приводу вирішення Греко-Турецької територіальної претензії.

За допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток територіальної претензії щодо континентального шельфу у Східній частині Середземномор'я, різні підходи до розуміння основних причин виникнення територіальної претензії.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження, а також аналізувалась практика Міжнародного Суду для визначення найбільш досконалого підходу до розуміння спору та механізму його розв'язання.

Наукова новизна даної випускної кваліфікаційної роботи полягає в комплексному аналізі міжнародно-правових аспектів спору між Грецією та Туреччиною в Середземному морі, а також виявленні недоліків, що виникають між двома країнами в умовах сьогодення.

Автором визначено особливості географічного розташування островів Греції: Родос та Кастеллорізо; проаналізовано історичні аспекти виникнення греко-турецької претензії щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря; показано перспективи розв'язання територіальних претензій, включаючи звернення до Міжнародного Суду ООН; виявлено основні прогалини переговорного процесу на шляху вирішення конфлікту; встановлено та проаналізовано позитивні тенденції на

шляху вирішення територіальних претензій під час тривалих зустрічей двох держав; виявлено способи мирного розв'язання даного спору в Середземному морі між Туреччиною та Грецією, та проаналізовано найефективніші із них.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Новий етап територіальної претензії між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря», що опублікована у збірнику наукових статей «Міжнародне право: трансформація доктрини та практики». К.: Київ. нац. торг. економ. ун-т. 2021.

Практичне значення. Положення випускної кваліфікаційної роботи можуть бути використані: 1) у процесі правотворчості – при розробці й прийнятті нових міжнародно-правових актів щодо розв'язання міждержавних територіальних спорів та упорядкуванні національного законодавства; 2) в практичній діяльності – для того, щоб підвищити рівень ефективності реалізації міжнародно-правових засобів розв'язання територіальних спорів з метою їх врегулювання на основі міжнародного морського права; 3) в науково-дослідницькій сфері – для подальшого дослідження теорії та практики розв'язання територіальних спорів, що характеризуються особливостями мирного вирішення територіальних спорів між державами; 4) в навчальному процесі – у викладанні курсу «Міжнародне морське право», «Право розв'язання міжнародних спорів», при підготовці підручників, навчальних посібників.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми.

Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 59 сторінок, із яких основна частина роботи займає 41 сторінку. Список використаних джерел складається з 73 найменувань.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР ВИНИКНЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПРЕТЕНЗІЙ МІЖ ГРЕЦІЄЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ ЩОДО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ У СХІДНІЙ ЧАСТИНІ СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ

1.1. Географічне розташування островів Греції: Кастеллорізо і Родос

Протягом довгих століть грецькі острови були сходинками між Північною Африкою, Малою Азією та Європою, через які проходили воїни, торговці та завойовники. Послідовні загарбники билися і претендували на острови як на призи. Їх стратегічне розташування у морському світі зробило багато островів процвітаючими та автономними торговими центрами.

Говорячи про Грецькі острови, то традиційно їх можна розділити в наступні скупчення: Саронічні острови – в Саронічній затоці поблизу Афін; Кіклади - велика та щільна колекція яких займає центральну частину Егейського моря; на Північно-Егейських островах - вільне угруповання біля західного узбережжя Туреччини; Додеканес - інший вільний збір на південному сході між Критом і Туреччиною; Споради - невелика щільна група біля берегів Евбеї; та Іонічні острови - головним чином розташовані на захід від материка в Іонічному морі. Крит з оточуючими його островами та Евбея традиційно виключаються з цієї групи [25, с. 45–78].

Що ж собою являють острови Кастеллорізо та Родос? Невеликий, але історичний острів Мегісті, як він офіційно відомий ще з давніх часів, отримав свою назву від грецького слова, що означає «найбільший», оскільки це, здається, найбільший острів у мальовничому скупченні, що його оточує. Однак, загальна площа цієї «полінезії» (острівного комплексу) становить всього 11,9 квадратних км, він є найменшим з Додеканезу. Закріпилася в ужитку назва Кастелорізо з XIV століття, коли лицарі ордену госпітальєрів побудували тут фортецю. За кольором фортеці острів отримав назву Кастелло Россо - Червона Фортеця з італійського Кастеллорізо (за винятком сусіднього острова Стронгілі) найсхідніший грецький острів з

роштасуванням у Левантійському морі (східне Середземномор'я) [53, с. 323]. Розташований за 1 300 м від південного берегу Туреччини, на відстані близько 570 км від Афін і 110 км від Родоса [39, с. 6].

Острів має трикутну форму і орієнтований від Південного-Заходу до Півдня. На острові є три миси: Агіос Стефанос (північ), Ніфті (схід) та Поуненті (південний захід). Острів гористий, з високими та крутими узбережжями, до яких стає важче дістатися, рухаючись на захід. Також варто зазначити, що до муніципалітету Мегісті входять морські острови Ро і Стронгілі, а також кілька менших острівців [54, с. 79–96].

Населений пункт - один, він же і столиця, і адміністративний центр - однойменне містечко Кастелорізо. Це гірський та скелястий острів. Барвіста столиця та порт побудовані амфітеатрально навколо безвітряної затоки на узбережжі. Його безпечна, природна гавань на північно-західному узбережжі завжди була найбільшим геофізичним даром островів, оскільки вона є унікальною у великій околиці, що не має гавані.

Острів Родос, який також називають Островом Лицарів, лежить на південно-східному куті Егейського моря, якраз навпроти узбережжя Малої Азії. Родос є найбільшим у групі Додеканезу та четвертим після Криту. Він певним чином довгастий і має форму списового краю [59, с. 564].

Розташований приблизно за 460 кілометрів на південний схід від Афін, за 380 км на захід від Кіпру та за 18 км на південний захід від Туреччини. Загальна площа острова - 1398 кв. км, довжина - 80 км, ширина - 38 км. Острів можна охарактеризувати як гірський з найвищими горами Атавірос (1210 метрів), Артамітіс (825 метрів). Довжина берегової лінії складає близько 220 км. Місто Родос, а також більша частина портів острова знаходяться у його північній частині. Острів розділений на десять муніципалітетів. Населення острова налічує понад 100 000 жителів, і більшість проживає в столиці. У світі острів Родос відомий, в першу чергу,

Колосом Родоським, одним з семи див світу. А стара частина міста Родос є об'єктом Всесвітньої спадщини [60].

Родос має давню та бурхливу історію. Заселений ще в доісторичні часи, острів, завдяки географічним розташуванням, поступово став однією з важливих морських торгових перехресть. Його багате природне середовище, прекрасні пляжі та сучасні туристичні об'єкти, десятиліттями роблять Родос одним із найпопулярніших туристичних напрямків як на національному, так і в усьому світі.

Греція, або ж Еллада — держава в Південній Європі, на Балканському півострові, що відома своєю природою, історією, що захоплює, та багатомілітнєю культурою. Вона знаходиться на стику Європи, Азії та Африки і є спадкоємцем спадщини класичної Греції, Візантійської імперії та майже чотирьох століть турецького османського панування. Греція - це країна, яка одночасно є європейською, балканською, середземноморською та близькосхідною. Греція має понад 2000 островів, з яких близько 170 населені; деякі найсхідніші Егейські острови лежать лише в декількох милях від турецького узбережжя. Власне історичний період Греції є унікальним у світовій історії. Масштаби існування та правління змінювались протягом століть. Греція – справжня колыска античної культури, в якій народжувались дивовижні міфи і перекази, стародавні герої і музи, боги і чудовиська. Однак, незважаючи на все вищезазначена, на чудову обложку для туристів, як і кожна країна, Греція стикається та намагається боротися з багатьма труднощами. Такими є: досить часті стихійні лиха, економічне становище, як наслідок протести та погроми, також не варто забувати про вплив Covid-19, який, з одного боку, приніс і продовжує приносити значні жертви, а з іншого – загартує та вчить дивитися на речі зовсім по іншому.

1.2. Історичні аспекти виникнення греко-турецької претензії щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря

Протягом тисячоліть Світовий океан використовувався й використовується людиною для двох основних цілей – як морські шляхи, що слугують у першу чергу для транспортування товарів і людей, і як джерело різного роду необхідних для людей ресурсів. Самі ж міжнародні суперечки беруть свій початок з стародавніх часів і наразі все ще залишаються турбуючим питанням у всьому світі.

Що стосується конфлікту між Туреччиною та Грецією, то він налічує багато століть – ще від часів Візантійської імперії. І, наразі, дві країни через неперервний спір, опинились на межі війни через основну опозицію щодо здійснення суверенітету над водами Егейського моря.

Історичні фактори мають досить велике значення: втрата Туреччиною великої частини європейської території XIX-XX ст., тоді як Греція з давніх часів зберігала культурну гегемонію над територією, включаючи берегову лінію Анатолії: Константинополь потрапив в руки Османів п'ятьма століттями раніше (1453р.) [44]. Лозаннський мирний договір від 24 липня 1923 р. призвів до втечі 1,3 млн. греків із регіонів Смірни та Східної Фракії та 400 000 мусульман, які залишили Західну Фракію для поселення в Туреччині [42].

Виходячи з цього, можна впевнено сказати про існування двох протилежних історичних реалій.

Територіальний поділ, що був результатом Лозаннського договору [68, с. 760] та Паризького договору [55, с. 11] від 10 лютого 1947 року, здавався відносно стабільним; Греції належали майже всі острови Егейського моря, заселені греками з найдавніших часів. Однак, еволюція міжнародного права після Другої світової війни, і, особливо, після 1958 р., ускладнила статус-кво (в міжнародному праві, термін, що вживається для позначення будь-якого фактичного або правового положення, яке

існує на даний час, або існувало в минулому, й про відновлення, або збереження якого йде мова) [24, с. 39].

Фактично, грецькі острови розкидані по всьому Егейському морю, досягаючи узбережжя Туреччини; особливо у випадку з Лесбосом, Хіосом, Косом, Родосом та Самосом. Деякі менші острови знаходяться ще ближче, наприклад, Мегісті (Кастеллорізо), розташований на південному сході лише в 1300 м від турецького узбережжя. З еволюцією морського права така ситуація досить ускладнила стосунки двох держав.

Необхідно визначити, як еволюція морського права пов'язана з греко-турецьким спором. Власне, здійснення суверенітету прибережних держав на водах, розташованих за межами їхньої території, було прийнято XVIII століття; територіальне море на той час було обмежене 3 морськими милями. З технічним прогресом держави відчували потребу у збільшенні своїх вод для забезпечення безпеки та використання морських і надрних ресурсів. Таке розширення територій згідно суверенітету (територіальні води) та згідно юрисдикції (континентальний шельф та виняткова економічна зона) є джерелом багатьох спорів, включаючи Егейське море. Враховуючи різницю між державами, серед яких деякі надають значення вільному судноплавству, інші - найбільше стурбовані своєю безпекою або експлуатацією морських ресурсів за межами їхньої території.

В Конвенції про територіальне море і прилеглу зону 1958 року не містилися положення про максимальну ширину територіальних вод, тоді як деякі країни вирішили продовжити її до 12 миль; це стосується Франції з 1971 року [2].

Експлуатація вуглеводнів континентального шельфу за межами територіальних вод швидко розвивалася, тому Конвенція про континентальний шельф від 29 квітня 1958 р. визнала це право [3].

Нарешті, концепція виключної економічної зони, яка дозволяє здійснювати юрисдикцію на відстані 200 миль, повинна була бути визнана Конвенцією ООН з морського права, укладеною в Монтего-Бей у грудні 1982 року. Однак, багато країн

не дочекалися підписання Конвенції щоб задалегідь створити виключну економічну зону; Франція зробила це в 1976 році [4].

Ці події порушили відносну стабільність Егейського моря, яка дотримувалася з кінця Другої світової війни, саме вони стали провідними серед причин, що викликали спір щодо територіальних вод та континентального шельфу.

Територіальні води. Після 1936 р. [50, с. 204-260] Греція розширила свої територіальні води до 6 миль. Таким чином, грецькі територіальні води охоплюють 43,5% Егейського моря, тоді як турецькі територіальні води становлять лише 7,5%. Якби територіальні води двох країн були доведені до 12 миль, 71,5% Егейського моря перебували б під грецьким суверенітетом, а 8,7% - Турецькому. Площа відкритого моря буде зменшена з 49% до 19,7%. Якби обидві країни створили Виключну економічну зону, решта площі (19,7 відсотки) повністю потрапила б під юрисдикцію Афін [25, с. 45-78].

Це пояснює, чому Туреччина завжди чинила тиск на свого сусіда, стверджуючи, що розширення грецьких територіальних вод до 12 миль представляло б формальний привід для ведення війни.

Незабаром після ратифікації Грецією Конвенції ООН з морського права від 1982 р. і її офіційних заяв щодо розширення територіальних вод згідно Конвенції, Національними зборами Туреччини було прийнято Резолюцію від 8 червня 1995 року [47], в якій зазначалося про передачу повноважень Турецькому уряду, які будуть визначені як такі, що є необхідними з воєнної точки зору для захисту Туреччини, а також у разі розширення свої територіальних вод Грецією саме до 12 миль. Дана Резолюція не залишилась без відповіді. У Листі Постійного Представника Греції при ООН №А/ 50/216 від 9 червня 1995 року [27] було засуджено дії, та прямо зазначено порушення Туреччиною ст.2 Статуту ООН, де зазначається, що всі члени ООН змушені утримуватись від погрози силою, а також її застосування щодо територіальної недоторканності та політичної незалежності іншої держави [1].

Також складність виникає внаслідок того, що згідно з Конвенцією «судна всіх держав, будь то прибережні, чи такі, що не мають виходу до моря, користуються правом мирного проходу» в територіальних водах іншої держави. Це право передбачає обмеження для військових суден і підводних човнів (які необхідні для навігації по поверхні) і може регулюватися прибережною державою. Якби грецькі територіальні води були розширені до 12 миль в Егейському морі, на турецькі військові кораблі, що прямували з Боспору або з Ізміру, поширювалися б обмеження «права мирного проходу» [25, с. 45–78].

Континентальний шельф. У листопаді 1973 р. Уряд Туреччини виділив Турецькій державній нафтовій компанії зони досліджень палива в районі, розташованому між грецькими островами Лесбос, Скірос, Лімнос та заходом Самотракі. У липні 1974 року він видав нові дозволи, що поширюють цю зону на Захід, і вимагав нову вузьку частину континентального шельфу, розташовану між грецькими островами Додеканес і Кікладами. Греція рішуче протестувала проти цих двох рішень. Туреччина, однак, направила океанографічні судна в оспорюваний район: «Кандарлі» в травні-червні 1974 р., а також «Сісмик I» у серпні 1976 р. [18, с. 360-400]. Місія яких привела дві країни на межу збройного конфлікту [73, с. 250-300].

Тоді ж позиції двох держав можна було б узагальнити наступним чином. Що стосується Греції, міжнародне право, а особливо Конвенція про континентальний шельф 1958 року, надає островам право здійснювати юрисдикцію на їх континентальному шельфі та вказує, що континентальний шельф між двома країнами повинен визначатися на основі серединної лінії [3].

Таким чином, кожен з островів Егейського моря має свій континентальний шельф, і кордони з Туреччиною слід визначати на основі серединної лінії.

Туреччина бажає справедливого поділу. «Особливі обставини», згадані Конвенцією про континентальний шельф (ст. 6.2), виправдовують у цьому випадку незастосування методу серединної лінії [3].

Зазначивши, що різні позиції нікуди не ведуть, 10 серпня 1976 р. Греція звернулася до президента Ради Безпеки з проханням про термінове засідання на тій підставі, що «після недавніх неодноразових грубих порушень Туреччиною суверенних прав Греції на континентальному шельфі в Егейському морі, створена небезпечна ситуація, що загрожує міжнародному миру та безпеці» [5]. Того ж дня, за односторонньою заявою, Греція порушила провадження у Міжнародному Суді (МС) проти Туреччини «спір щодо делімітації континентального шельфу, що відноситься до Греції та Туреччини в Егейському морі, і щодо відповідних законних прав цих держав досліджувати та експлуатувати континентальний шельф Егейського моря». Також Грецією був поданий запит на тимчасові заходи захисту [59, с. 564].

25 серпня 1976 р. Рада Безпеки у своїй Резолюції №395 (1976) закликала сторони «відновити прямі переговори щодо розбіжностей» і закликала «зробити все, що від них залежить, щоб ці (переговори) привели до взаємоприйнятності рішення». Крім того, Рада «запропонувала Туреччині та Греції в цьому відношенні продовжувати враховувати внесок, який відповідні судові засоби, зокрема Міжнародний Суд, можуть зробити для врегулювання будь-яких юридичних розбіжностей, по відношенню до даного спору» [48].

11 вересня 1976 року Міжнародний суд відхилив грецький запит про тимчасові заходи захисту. Суд також вирішив, що райони за територіальними водами насправді є «зонами спору» [33].

Схоже, що ключовим фактом, що протистоїть порядку вжиття тимчасових заходів, було те, що сейсмозвідки, проведені Сісміком-І, не передбачали ризику фізичного пошкодження морського дна або надр, або їх природних ресурсів, не було зроблено припущень, що Туреччина розпочала будь-які операції, пов'язані з фактичним привласненням чи іншим використанням природних ресурсів районів континентального шельфу, які є спірними.

Пізніше, 1978 року, Суд вирішив, що він не має юрисдикції розглядати заяву Греції щодо суті питання.

Відповідно до рішення Ради Безпеки та з огляду на відхилення Судом грецьких спорів та позовів, Туреччина та Греція підписали угоду у Берні 11 листопада 1976 р. (Бернська угода) [35, с. 21]. Відповідно до цієї Угоди сторони вирішили провести переговори з метою досягнення угоди про делімітацію континентального шельфу [34].

Згідно умов цієї Угоди, уряди двох країн, серед іншого, взяли на себе зобов'язання утриматися від будь-якої ініціативи чи дії, що стосуються континентального шельфу Егейського моря. Цього конкретного зобов'язання дотримувались обидві країни протягом декількох років, і, власне, можна було уникнути спір щодо континентального шельфу Егейського моря від переростання в напруженість та конфронтацію.

Отже, історичне минуле Греції та Туреччини було затьмарене війнами та конфліктами, серед яких Егейський конфлікт, що стосується розмежування континентального шельфу у східному Середземномор'ї, який до нашого часу залишається не вирішеним. Еволюція морського права порушила відносну стабільність, яка існувала з кінця Другої світової війни. Розширення Грецією територіальних вод до 6 миль і початок претензій з боку Туреччини, дослідження спірних районів континентального шельфу, і, як наслідок, звернення до Ради Безпеки та Міжнародного суду. І, все-таки, дві країни опинились на межі війни. Власне, не можна виправдовувати, або ж підтримувати позиції двох держав. Оскільки кожна, роблячи кроки назустріч задля вирішення спірного питання, обов'язково робила крок назад, тим самим порушуючи певну рівновагу і можливість швидкого розв'язання конфлікту. В свою чергу, задля подолання існуючих спорів, у нашому випадку щодо континентального шельфу, або запобігання їх виникненню в подальшому, морська діяльність потребує великих зусиль та витрат. Все це зумовлює необхідність у створенні відповідних апаратів, які будуть займатись покращенням міжнародних відносин і розробкою відповідних норм, що стануть обов'язковими для кожної із сторін.

1.3. Новий етап територіальної претензії між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря

Міжнародне право навколо визначення виключних економічних зон країн, територіальних вод або континентальних шельфів є складним і незрозумілим, що може призвести до серйозної напруженості, коли сусідні країни змагаються за контроль над багатством у своїх водах. Таке питання - саме те, що включає конфлікт між Туреччиною та Грецією.

Розмежування континентального шельфу в Егейському морі було головним спірним питанням між Грецією та Туреччиною протягом останніх 50 років. Воно було (безуспішно) передане до Міжнародного суду, неодноразово обговорювалося в Раді Безпеки, породило принаймні одну угоду про делімітацію.

В контексті Егейської суперечки термін «континентальний шельф» позначає виключне право прибережної держави на економічну експлуатацію ресурсів на дні та під дном моря, наприклад, буріння нафти, в районі, прилеглому до його територіальних вод і простягається до Відкритого Моря. Ширина континентального шельфу зазвичай визначається для цілей міжнародного права як така, що не перевищує 200 морських миль. А сама концепція континентального шельфу тісно пов'язана з концепцією виняткової економічної зони (ВЕЗ), яка стосується контролю приморської держави над рибальством та подібними правами [55, с. 127-135].

Однак, слід зазначити, що, незважаючи на переваги прибережних держав, отриманих із введенням в дію ВЕЗ, усі треті держави, що не мають виходу до моря, мають права, продиктовані статтями 58 та 87, а саме свободу судноплавства, право перельоту, прокладка занурених кабелів, риболовля та проведення наукових досліджень. Обидві концепції були розроблені в міжнародному праві з середини 20 століття і були кодифіковані в Конвенції ООН з морського права 1982 року [4].

Необхідно розібратися, чому Егейський спір все ще існує, та визначити можливі шляхи покращення відносин між двома країнами та в подальшому - вирішення спору в цілому.

Розмежування континентального шельфу. Воно починається там, де закінчуються територіальні води, тому їх масштаб базується на широті територіальних вод, будь-то 3, 6 чи 12 миль. Турецькі претензії (пред'явлені в 1973 і 1974 рр.) починаються за межами 6 миль територіальних вод Греції, але з цього часу міжнародне право (Конвенція ООН з морського права 1982 р.) приймає максимальну ширину 12 миль [47, с. 9].

Непідписання Туреччиною Конвенції ООН з морського права 1982 року значно ускладнюють спірну ситуацію між двома країнами. З одного боку, Греція, яка слідує встановленим в ній розмежуванням, а з іншого - Туреччина, яка бажає розмежування, так би мовити, за визначеним принципом справедливого поділу. Однак, в даному випадку, можна впевнено наголосити на корисні мотиви та пошук власної вигоди для кожної із сторін, які підтверджуються виявленням нафтових родовищ в екваторії Егейського моря.

Власне, існує чотири спірні зони з різними характеристиками, розглянемо кожен з них:

На північ від Егейського моря: є область відкритого моря, що перевищують 12 миль на відстані від островів Лімнос, Агіос-Евстратос, Лесбос, Скірос та Псара. Туреччина могла претендувати на всю зону на підставі Рішення від червня 1977 р. (Нормандські острови, що не мають виходу до моря у межах французького континентального шельфу), але Греція могла стверджувати, що обставини інші, оскільки простір набагато обмеженіший, ніж у Ла-Манші або затоці Гранвіль [18, с. 360-400].

Створення Спільної зони розвитку могло б частково задовольнити вимоги обох сторін, визначення спільного користування вигодами було найделікатнішим аспектом.

Центральна зона (біля затоки Кушадасі): пропозиції щодо Північної зони можуть стосуватися району, що перевищує 12 миль від кожної країни.

Південна зона (між Кікладами та Додеканесом): Туреччина претендує на вузький простір, що починається в 6 милях від Кікладів та Додеканесу. Реалізація 12 миль у цій зоні залишила б невеликі осередки невикористовуваного відкритого моря, який принцип справедливості, здається, відводить Греції, а повна свобода судноплавства для військових кораблів гарантується в цій зоні створенням міжнародного коридору від 3 до 5 миль в ширину.

Територія між Родосом і Мегісті: право цих двох островів на територіальні води в 12 миль не може бути поставлене під сумнів, оскільки морський простір досить великий. Однак, присвоєння юрисдикції континентальному шельфу та товщі води (виключної економічної зони) є спірним для Мегісті через непропорційну довжину берегової лінії. Ця диспропорція менш очевидна у випадку Родосу, але через своє розташування, повне застосування серединної лінії для делімітації континентального шельфу та виключної економічної зони може бути несправедливим для Туреччини і може виправдати обмежене застосування на Родос.

Зазначимо позиції двох держав. Позиції Греції щодо континентального шельфу, як стверджується, базуються на наступних положеннях морського права, як загальноприйнятих, так і звичаєвих:

А. Конвенція ООН з морського права 1982 року передбачає виключні права *ipso facto* і *ab initio* прибережної держави на її континентальному шельфі, яка має ширину 200 миль, за умови, що відстань між протилежними узбережжями це дозволяє. Греція ратифікувала цей Договір в 1995 р. (Закон 2321/1995), який згідно з Конституцією замінює будь-яке протилежне положення, оскільки найновіший закон має перевагу над старим [4].

Б. Відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 року усі острови мають право на територіальні води, прилеглу зону, виключну економічну зону та континентальний шельф [56, с. 179-181]. Це загальне правило є також звичаєвим

правом і, таким чином, є обов'язковим навіть для держав, що не підписали Конвенцію. Отже, всі грецькі острови мають право на континентальний шельф відповідно до морського права.

В. У цих рамках питання делімітації континентального шельфу може бути порушено лише між узбережжям грецьких островів через Туреччину та турецьке узбережжя.

Г. Таким чином, кожен з островів Егейського моря має свій континентальний шельф, і кордони з Туреччиною слід визначати на основі серединної лінії.

«Особливі обставини», згадані Конвенцією про континентальний шельф 1958 року (ст. 6.2), виправдовують у цьому випадку незастосування методу серединної лінії [3].

Зауваживши, що різні позиції не були зведені, Греція подала суперечку до Міжнародного суду/МС у серпні 1976 року, але Туреччина відмовилася визнати юрисдикцію Суду, змусивши останнього визнати себе некомпетентним.

З того часу морське питання залишається невирішеним і загострюється певними аргументами щодо територіальності.

Сучасні позиції Туреччини:

А. Спір, згідно Турецької точки зору, стосується районів континентального шельфу за межами 6 миль від територіального моря;

Б. Туреччина стверджує, що готова вступити в діалог з Грецією з метою досягнення справедливого врегулювання в інтересах обох країн;

В. Туреччина підкреслює, мабуть, «обов'язковий» характер Бернської угоди 11 листопада 1976 року з Грецією, де сторони вирішили провести переговори з метою досягнення згоди щодо делімітації континентального шельфу. Згідно умов цієї Угоди, уряди двох країн, серед іншого, взяли на себе зобов'язання утриматися від будь-якої ініціативи чи дії, що стосуються Егейського континентального шельфу [5, с. 6];

Г. Незважаючи на невизнання Юрисдикції Міжнародного Суду 1976 року, Туреччина стверджувала, що позитивно вивчить рішення МС, посилаючись на своє

рішення, прийняте в 1982 р. у справі Туніс-Лівія, зазначивши, що «розмежування має здійснюватися за домовленістю відповідно до справедливого принципу та з урахуванням усіх відповідних обставин» [18. с. 438].

Для того, щоб виправдати заявлену лінію розмежування як справедливу, Туреччина стверджувала, що Егейське море - це напівзакрите море з великою кількістю грецьких островів, розташованих навколо невеликої території, причому багато з них розташовані зовсім недалеко від материкової частини Туреччини, деякі лише на відстані 3 миль (тобто, сукупність таких ознак становлять «особливі обставини») [66].

Очевидно, що приписування Греції територій континентального шельфу, на думку Туреччини, мало б несправедливий результат, оскільки майже повністю позбавило б материкову частину Туреччини власного континентального шельфу. Крім того, інші численні фактори були повідомлені турецьким чиновникам як додаткове обґрунтування своєї офіційної позиції.

Було аргументовано, що баланс інтересів, встановлений між Туреччиною та Грецією в Егейському морі Лозаннським мирним договором [45], не повинен порушуватися наданням районів континентального шельфу зазначеним грецьким островам. Власне «баланс інтересів» передбачає вичерпний перелік відповідних обставин, таких як: безпека, навігаційні та комерційні інтереси.

Крім того, згідно з турецьким підходом, питання континентального шельфу в Егейському морі становить лише частину Егейського питання. Таким чином, Туреччина, схоже, здійснює дипломатичний маневр, щоб представити низку додаткових спірних питань, таких як територіальні аргументи та «сірі зони», поряд із питанням континентального шельфу, для яких, як вона стверджує, готова або вести переговори з Грецією, або взаємно вдаватися до Міжнародного суду [56].

Як вже зазначалося раніше, концепція континентального шельфу тісно пов'язана з концепцією виключної економічної зони (ВЕЗ), причому остання посиляється на контроль прибережної держави над рибальством та іншими подібними

правами. Туреччина стверджує, що поняття континентального шельфу, за його самим визначенням, передбачає, що відстані слід вимірювати від континентальної материкової частини, тобто морське дно Егейського моря географічно утворює природне продовження маси Анатолію [14, с. 328]. У тому ж контексті, відповідно до турецького аспекту, розмежування ВЕЗ у Східному Середземномор'ї повинно слідувати принципу природного подовження, таким чином, не призначаючи дії ВЕЗ чи континентального шельфу на острови Східного Середземномор'я і особливо на додеканезький невеликий острів Кастелорізо, що є життєво важливим для грецьких національних інтересів, оскільки його вплив, якщо його визнають, може зв'язати економічну зону Греції з економічною зоною Кіпру [55, с. 77–83].

Греція, навпаки, стверджує, що всі острови потрібно враховувати на рівних засадах для повного ефекту, коли мова йде про морські економічні зони. У цьому питанні Греція підкреслює важливість застосування положень Конвенції ООН з морського права 1982 р. Дійсно, дана Конвенція передбачає, що острови (за винятком «скель») мають право генерувати всі морські зони, визнані міжнародним правом, незалежно від їх розміру. Однак цю здатність створювати власні морські зони не слід плутати з ефектом, який надається їм у справах про делімітацію на морі, що розглядаються Міжнародними Трибуналами [52, с. 64]. В останньому випадку вплив острова, як правило, залежатиме від різних факторів, таких як «особливі обставини» справи та досягнення справедливого результату через нанесення морської межі між відповідними державами. У цьому контексті, Конвенція ООН з морського права 1982 р. зберігає певний ступінь мовчання щодо методів розмежування морських просторів. Положення даної Конвенції з питань делімітації морських шляхів пропонує передбачуваність та гнучкість до певної міри, а також досягнення рівного результату [4].

Більше того, той факт, що Туреччина не є стороною, що підписала Конвенцію, ускладнює ситуацію. Туреччина вирішила проголосувати проти Конвенції ООН, оскільки вона не змогла відстояти свої позиції під час Третьої конференції ООН, яка

відбулася ще до остаточного формулювання її положень. Спочатку турецькі дипломати намагалися прийняти на конференції спеціальні правила щодо напівзакритих морів. Коли вони зазнали невдачі, то зосередили свої аргументи на Егейському морі. На думку Туреччини, як вже зазначалося вище, Егейське море є напівзакритим морем з особливими географічними та геологічними особливостями, великою кількістю островів, острівців і гірських порід, дуже близьких до берегів Малої Азії, крім форми морського дна загалом [56]. Сукупність усіх цих характеристик становило, згідно турецької точки зору, «особливу обставину», яка вимагала особливого ставлення, яке, в свою чергу, диктувало, що Туреччину слід виключити з усіх загальних норм морського права. Будь-які проблеми потрібно було вирішувати, застосовуючи спеціальну процедуру угод, які враховувалимуть цю «особливу обставину».

Для Туреччини ж ідеальним рішенням, заснованим на вищезазначених обставинах, була і залишається серединна лінія між такими грецькими берегами: Фессалія, Центральна Греція та Пелопоннес та турецькими берегами, що означало б розкол Егейського моря вздовж 25-го меридіана.

Говорячи про новий етап територіальних претензій, то таким потрібно вважати 1981 рік, коли Греція припинила переговорний процес з Туреччиною та розпочала сейсмічну та пов'язану з нею діяльність і запланувала бурові операції в спірних районах Егейського континентального шельфу. Ця діяльність, яка була відкритим порушенням Бернської угоди, стала основною причиною кризи у березні 1987 р. між Туреччиною та Грецією. Ця криза, через буріння за межами територіальних вод, фактично стала кульмінацією односторонніх дій, здійснених Грецією щодо Егейського моря. Кризу вдалося запобігти і було започатковано «Давоський процес», що призвів до зустрічей між міністрами закордонних справ та прем'єр-міністрами. Сам процес примирення відбувся 1988 року на щорічному Всесвітньо-економічному форумі у Швейцарії [51, с. 27–39]. Процес не дав відчутних результатів з основних питань, головним чином через наполягання Греції на тому, що Порядок денний

переговорів не може містити жодних посилань на проблеми Егейського моря. З того часу морське питання залишається і посилюється територіальними аргументами. Однак, варто також зазначити про недовгий період зближення держав, причиною якого став Ізмітський землетрус, внаслідок якого постраждали обидві країни. Греція була першою державою, яка надала Туреччині допомогу. Все-таки, це була лише капля в морі і великого прогресу вона не передбачала.

Деяке поліпшення стосунків між Грецією та Туреччиною припало між 1987 та 1989 рр. Саме тоді, коли ЄС розглядав заяву Туреччини про повне членство до цієї організації [17, с. 28–33].

У 1993 р. Європейська Рада визначила так звані «Копенгагенські критерії», що дозволило оцінити прогрес Туреччини у підготовці до членства. Ці критерії включали, зокрема, «його рішучість врегулювати можливі спори на кордоні відповідно до принципу мирного врегулювання спорів, передбаченого Статутом, включаючи, якщо це можливо, визнання влади Міжнародного Суду» [1].

Рамки переговорів, визначені Міжурядовою конференцією 3 жовтня 2005 р., підтвердили ці критерії. Протягом періоду до можливого членства, Туреччина поступово узгоджувала свої позиції з позиціями ЄС у міжнародних організаціях, що логічно означало прихильність Конвенції ООН з морського права [4].

Отже, розглянувши офіційні позиції країн щодо ситуації в Егейському морі можна зробити висновки. Відповідно до грецької офіційної позиції: кожен з островів Егейського моря має свій континентальний шельф, і кордони з Туреччиною слід визначати на основі серединної лінії, враховуючи положення Конвенції ООН з морського права 1982 року та звертаючи увагу на факт підписання Грецією даної Конвенції. З точки зору Туреччини, спір в Егейському регіоні є більш складним і його слід розглядати як сукупність чотирьох окремих, але взаємопов'язаних питань: 1) делімітація морських кордонів та континентального шельфу, включаючи претензії щодо суверенітету невеликих островів та гірських порід, головним чином, враховуючи «особливі обставини»; 2) широта територіальних вод, що не повинна

перевищувати 6 миль; 3) контроль повітряного простору за межами територіальних вод та 4) мілітаризація Греції своїх східно-егейських островів.

Можна впевнено сказати про важливість переговорів при вирішенні даної проблеми, як найважливішого інструменту врегулювання різних позицій. Про що неодноразово зазначалось у висновках Європейської комісії на неодноразові порушення двох держав. Неодноразові звернення Греції до Міжнародного Суду не принесли вагомого результату. Саме тому, необхідно врахувати важливість слідувати Статуту ООН під час вирішення конфліктів, а в разі необхідності, спільно звертатись до Міжнародного Суду. Бажаним залишається узгодження позицій між Грецією та Туреччиною, та залучення всього Міжнародного співтовариства в цілому. Також важливим залишається покращення ефективності в діяльності, що стосується виконання покладених функцій та обов'язків, а найважливіше – пошук шляхів попередження державних територіальних конфліктів, та в подальшому їх наслідків.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ МІЖ ГРЕЦІЄЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ ЩОДО КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ У СХІДНІЙ ЧАСТИНИ СЕРЕДЗЕМНОГО МОРЯ

2.1. Активізація переговорного процесу між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря

Зрозуміло, що греко-турецькі відносини є проблематичними, а спорів між двома країнами багато і всі вони є досить складними. Головним залишається уникнути війни. Ось чому обидві сторони повинні розпочати новий діалог та переговори, щоб знайти спільну мову. Для досягнення стабільності та процвітання, головним чином, застосовуючи норми міжнародного права.

З кінця Другої світової війни, в якій привид ядерної війни спонукав до розробки більш «наукових» методів управління конфліктами, переговори та посередництво були перероблені у більш «раціональну» і прийнятну форму. А саме: стали основним способом мирного розв'язання спорів і конфліктів між державами [61, с. 30].

Серед усіх способів управління конфліктами переговорні процеси є найбільш гнучкими, ефективними, економічними та надзвичайно розумними для управління питаннями, розбіжностями та суперечками. У ранній історії людства ці спори здебільшого відбувалися всередині та між людьми, сім'ями, племенами та громадами. Проте, незважаючи на крайню необхідність переговорів щодо виживання людини, ця діяльність залишається у свідомості більшості людей, навіть, або особливо, в останні століття, оскільки суспільства стають більш соціально, політично, технологічно та економічно складними і потреба стає глибшою, ніж будь-коли.

На сучасному етапі міжнародні переговори є головним механізмом врегулювання конфліктних відносин, здійснення співробітництва та вирішення міжнародних проблем. Тобто, вони є основною формою взаємодії держав на міжнародній арені [20, с. 673-675].

Говорячи про активізацію переговорного процесу між Грецією та Туреччиною щодо континентального шельфу, то початком цього етапу слід вважати Офіційний візит прем'єр-міністра Греції до Туреччини, що відбувся в січні 2008 р. Оскільки він став першим такого рівня за 49 років.

Результатом зустрічі стало: підписання 31 угоди та погодження 24 заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державами. Разом з тим, Європейська Комісія/ЄК [42] продовжувала засуджувати існування загрози *casus belli* (формальний привід для розв'язування війни), що була прийнята Парламентом Туреччини в грудні 2008 року у відповідь на можливе розширення територіальних вод Греції [43, с.8].

Висновки ЄК: Туреччина повинна беззастережно будувати хороші сусідські стосунки та рухатись до мирного вирішення спірних питань відповідно до Статуту ООН, звертаючись у разі необхідності до Міжнародного Суду.

І все таки, не зважаючи на чималу кількість офіційних скарг щодо порушень з боку Туреччини, Доповідь ЄК за 2010 рік привітала зусилля як Туреччини так і Греції в напрямку на покращення двосторонніх відносин [31, с. 328].

Зокрема, ЄК також позитивно сприйняла зустріч прем'єр-міністра Туреччини Р.Т. Ердогана з прем'єр-міністром Греції А. Папандреу в Афінах, в ході якої було підписано низку угод по співробітництву в сфері торгівлі, освіти, транспорту, енергетики, культури та навколишнього середовища. ЄС продовжувала закликати Туреччину до уникнення будь-якого роду загроз, джерел конфліктів або дій, що можуть нанести шкоду хорошим сусідським відносинам та мирному врегулюванню претензій [24, с. 62-68].

В доповіді 2011 року Європейська Комісія знову засудила загрозу *casus belli* та виразила стурбованість тим, що Греція продовжує офіційно скаржитись на порушення своїх територіальних вод та повітряного простору Туреччиною [6, с.150-215].

Доповідь ЄК за 2012, 2013 та 2014 роки констатувала наявність різких виступів Греції щодо заяв Туреччини стосовно пошуків морської нафти та природного газу,

включаючи ту частину континентального шельфу, що знаходиться за територією грецького острова Кастеллорізо [31, с. 328].

Нинішнє протистояння - новий виток спору про те, кому належать родовища нафти й газу у Середземному морі. Туреччина ж продовжує здійснювати розвідку на ділянці шельфу, який Греція вважає своїм.

Додавши до безперервних бійок та дрібних інцидентів у цій зоні протягом більше двох десятиліть, словесна напруженість щодо правового статусу-кво в Егейському регіоні загострила ситуацію восени 2016 року. Через два місяці після невдалої спроби державного перевороту в липні 2016 року, Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган, виступаючи перед регіональними чиновниками в Анкарі, різко розкритикував Лозанський договір 1923 р., який юридично демаркує сучасні греко-турецькі кордони [36].

Візит начальника Генерального штабу Туреччини Хулусі Акара на спірні острівці в січні 2017 року, «у супроводі командирів сухопутних, морських і повітряних сил Туреччини, а також двох штурмових катерів», викликав грецьку реакцію: грецькі судна берегової охорони та морський канонерський човен заслонили турецьку групу, попросивши їх евакуювати район [32, с.228]. В свою чергу втрутилися турецькі судна берегової охорони, що змусило грецькі судна відійти.

Було відображено різні точки зору на шлях дій Туреччини. Деякі з них безпосередньо пов'язали це з рішенням Верховного суду Греції відхилити прохання Туреччини про те, щоб Греція видала 8 (вісім) офіцерів, які втекли з Туреччини після спроби державного перевороту в липні 2016 року та були звинувачені в активній участі його організації (Nedos 2017; Та Неа 2017). Військова влада зрозуміла цю спробу державного перевороту (що нібито проводилась Фетхуллахістською терористичною організацією/Fethullahist Terror Organization (FETÖ)), як спробу знищення збройних сил Туреччини [45].

Саме тому необхідність судити цих офіцерів була настільки необхідною для Туреччини. Однак, грецьким судом все-таки було відмовлено в експропріації.

У квітні 2017 року напруга в Туреччині посилювалася в очікуванні майбутнього конституційного референдуму. Великі зміни, запропоновані правлячою Партією справедливості та розвитку/ПСР (далі ПСР), замінять парламентську модель правління Туреччини президентською системою, надавши президенту Ердогану значно розширені виконавчі повноваження. Для досягнення цієї мети ПСР об'єднала зусилля з Партією націоналістичного руху [30].

Деякі грецькі аналітики вважали, що, дотримуючись жорсткої політики проти Греції та роблячи націоналістичні жести, Президент Ердоган може набрати додаткові бали серед націоналістично налаштованих виборців. Однак інші грецькі аналітики та журналісти применшили цю інтерпретацію та застосували більш «раціоналістичний» підхід у розшифровці вторгнень Туреччини. Вони включили інсценування цих подій у загальнодоступну та послідовну стратегію Туреччини щодо зміни статусу-кво в Егейському морі шляхом створення dokonаних фактів.

Попри численні протиріччя, Анкара та Афіни намагалися відновити взаємну довіру.

Про це 7 грудня 2017 року, заявив Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган, який провів зустріч із грецьким прем'єром Алексісом Ципрасом у столиці Греції. Під час першого візиту такого рівня за більш ніж 60 років йшлося, зокрема, й про питання суверенітету над водами Егейського моря, яке розділяє дві держави. А. Ципрас заявив, що сторони згодні вести переговори. В свою чергу, Президент Ердоган наголосив, що у Туреччини немає територіальних претензій до Греції, однак, варто «оновити» положення Лозаннського договору 1923 року, який закріпив сучасні кордони Туреччини [72, с. 6].

Як наслідок, А. Ципрас заявив про готовність до «попередніх переговорів» щодо континентального шельфу. А.Ципрас також засвідчив свою прихильність зближенню Туреччини та Євросоюзу, проте нагадав про важливість проведення саме демократичних реформ.

Незважаючи на бажання двох держав до ведення переговорів, ситуація знову погіршилась в 2018 році. Спір щодо прапора на острові Фурной, порушення Турецькими літаками (близько 30 разів) повітряного простору Греції, арешт двох офіцерів грецької армії та їх ув'язнення в Туреччині [72, с. 6].

І навіть серед таких небезпечних обставин, обидві сторони досить необдуманно висловлювались один одному, незважаючи на можливі негативні наслідки.

В 2019 році Туреччина і Греція вирішили знову порозумітися щодо старих конфліктів [70, с. 6]. Дві держави висловили свої думки з приводу того, що вони бажать мирного вирішення конфлікту, що протягом багатьох років ускладнює відносини між двома країнами. Обидві країни планували більш активно співпрацювати у боротьбі з тероризмом, розв'язанні конфлікту навколо Північного Кіпру, а також щодо розробки корисних копалин в Егейському морі.

Однак, зважаючи на неодноразові спроби покращення дружніх відносин, а саме: щодо ситуації в східному Середземномор'ї, все більше починає здаватись, що дві країни лише намагаються зберегти свій авторитет та покращити становище в світі. А багаторазові відкриті висловлювання двох держав щодо співпраці є лише прикриттям. Для Туреччини це обумовлено важливістю вступу до ЄС, для Греції – залученням підтримки третіх сторін.

Під кінець 2019 року Туреччина активізувала буріння на заході Кіпру, який був розділений з 1974 року, з підконтрольним Туреччині північним Кіпром (який лише Анкара визнала республікою). Пізніше, у листопаді, Туреччина підписала угоду з Лівією, згідно з якою створила виключну економічну зону/ВЕЗ від південного узбережжя Туреччини до північно-східного узбережжя Лівії. Єгипет заявив, що це незаконно, а Греція заявила, що це абсурд, оскільки він не врахував грецький острів Крит, посередині між двома країнами [62, с. 6].

Наприкінці травня 2020 року Туреччина заявила, що планує розпочати буріння в найближчі місяці в кількох інших районах на захід, що насторожило членів ЄС,

Грецію та Кіпр. Вже було видано кілька ліцензій Туреччині на буріння в Східному Середземномор'ї, в тому числі на грецьких островах Родос і Крит [69].

Необхідно визначити, що стало причиною загострення конфлікту у 2020 році. Туреччина та Греція мають конкурентні амбіції щодо запасів газу, і вони глибоко розходяться в тому, хто має права на ключові райони Східного Середземномор'я, де Туреччина стверджує, що природні запаси мають бути спільними, Греція, в свою чергу, бажає поділу відповідно до Конвенції ООН 1982 року.

У липні 2020 року Туреччина оголосила морське попередження - відоме як Navtex - про те, що воно відправляє свій дослідницький корабель Огус Реіс для проведення бурових досліджень у водах поблизу грецького острова Кастеллорізо, на невеликій відстані від узбережжя південного заходу [37].

Дане попередження викликало тривогу у грецьких військових та побоювання зіткнення поблизу Кастеллорізо.

В нашому випадку, неможливо не зазначити про зв'язок інших держав з приводу Егейського спору. Після втручання Німеччини було прагнення до діалогу, і спокій, очевидно, був відновлений. Але тоді, на початку серпня, Греція підписала угоду з Єгиптом про створення виключної економічної зони [40], що обурило Туреччину. Переговори були припинені, і 10 серпня оруцький рейс (Огус Реіс) вийшов з порту. Пізніше наступного дня, як повідомлялося, рейс Орук плавав у водах між Критом та Кіпром. Відбулось зіткнення турецького фрегату з грецьким кораблем. Як наслідок, Ердоган заявив: «Ми не залишимо без відповіді ні найменшої атаки» [37].

Туреччина та Греція перебувають в окремій стороні у змаганні за розвиток енергетичних ресурсів у Східному Середземномор'ї, що досить сильно погіршує стан вирішення конфлікту.

Після знахідок величезних запасів газу, кіпрський уряд, Греція, Ізраїль та Єгипет почали працювати разом, щоб максимально використати ресурси. Як наслідок, була підписана угода про створення міжурядової організації. Група об'єднує регіональних суперників Туреччини, яка веде запеклий спір з членами ЄС Грецією і Кіпром щодо

прав на буріння газу в регіоні. Як частина цієї угоди, енергопостачання надходитиме до Європи по трубопроводу 2000 км (1200 миль) у Середземному морі [35].

Однак, різні політичні, економічні (транспортні витрати) фактори, а також суперництво між сусідами зі східного Середземномор'я та Туреччиною ускладнюють перспективи експлуатації та транспортування газу з регіону.

США закликає обидві сторони до переговорів, Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг висловив свою думку та наголошує: «ситуацію вирішувати в дусі солідарності союзників і відповідно до міжнародного права». Німеччина ж вважається ключовим фактором для виходу з кризи, міністр закордонних справ Хайко Маас в кінці серпня відвідав Афіни та Анкару, попереджаючи, що «найменша іскра може призвести до катастрофи».

ЄС стежить за розвитком подій, перебуваючи «в тісному контакті» з Афінами і Нікосією. Преставник ЄС Боррель зазначив, що порушення Туреччини були питанням надзвичайної важливості в контексті переговорів Анкари про членство в ЄС [49].

І вже на 2021 рік, питання про вступ Туреччини до ЄС стоїть на межі припинення, в зв'язку з порушенням низки факторів, які відігравали важливу роль у вступі до ЄС. Такими факторами є: віддалення від цінностей та головних стандартів ЄС, особливо за останні роки, ворожа політика, а також використання мігрантів та біженців в політичних цілях, що є неприпустимим.

Довготривалий спір між двома країнами є провалом всієї європейської політики. З початком активізації переговорного процесу між Грецією та Туреччиною, який став першим такого рівня майже за 49 років було досягнуто низку як позитивних: підписання низки угод, погодження різного роду заходів, так і негативних: напруженість щодо правового статусу-кво в Егейському регіоні (різкі виступи Греції щодо порушень Туреччиною її морських просторів) знахідки запасів газу поблизу Кастеллорізо, а через різні економічні, політичні фактори, ускладнення в можливості їх використання (головним чином, через проблему розмежування континентального шельфу). Європейські політики, дипломати працюють над ослабленням напруженості

між двома країнами, оскільки на кону стоять важливі питання. Багато грецьких островів в Егейському морі та Східному Середземномор'ї перебувають у зоні видимості турецького узбережжя, тому питання територіальних вод складні. Попри переговори, залучення інших держав, задля покращення ситуації, дві країни все ж опинились на межі війни. І, напевно, не вдасться досягти конкретного прогресу в найближчий час.

Коли ми дивимося в майбутнє, ми бачимо великі можливості в підтримці цілей сталих міжнародних морських відносин та вирішенні серйозних проблем у сфері судноплавства. Для досягнення стабільності та процвітання, головним чином, застосовуючи норми міжнародного права.

2.2. Рішення міжнародних конференцій щодо континентального шельфу у східній частині Середземного моря

Основна проблема східного Середземномор'я останнім часом стосується розподілу потенційних запасів газу, що неминуче тягне за собою делімітацію морських кордонів. Однак, у контексті східного Середземномор'я це є надзвичайно проблематичним, головним чином, через статус грецьких островів разом з їх близькістю до материкової частини Туреччини та невдалим вирішенням «кіпрського питання».

Конвенція ООН з морського права 1982 року має вагомим значення і потребує більш детального розгляду. Дана Конвенція стала результатом третьої Конференції, яка відбулася між 1973 і 1982 роками [32, с. 288].

Дві важливі події після другої, невдалої (безрезультативне вирішення проблем про ширину територіальних вод та риболовних зон) Конференції 1960 року призвели до скликання третьої Конференції ООН.

По-перше, деякі прибережні держави, що межують з океанами, такі як Чилі, Перу та Еквадор, вимагали 200 морських миль виняткової економічної зони для

покриття рибальських угідь. Крім того, 66 країн розширили свої територіальні води до 12 морських миль. 12 морських миль як максимальна ширина територіальних вод та 200 морських миль економічної зони, прийняті на конференції, були компромісом [32, с. 288].

Другим критичним етапом стало відкриття економічного значення ресурсів морського дна та надр за межами національної юрисдикції [35,с.22].

Необхідність та потреба використання морських просторів є досить складним питанням, оскільки врахування прав та інтересів прибережних держав є головним критерієм.

Сама конвенція представляє не тільки кодифікацію звичаєвих норм, але й поступовий розвиток міжнародного права. Найважливішою особливістю Конвенції була її якість «пакету», що встановила зв'язок між традиційними морськими питаннями, такими як свобода відкритого моря чи вільний прохід через територіальні води. А також новими проблемами, такими як влада на морському дні. Результатом пакетного підходу стало те, що держави-учасниці Конвенції повинні були прийняти весь пакет повністю [58, С. 21].

Турецька делегація, яка брала участь у конференції з морського права, подала пропозиції, які, погоджуючись з правилом 12 миль територіальних вод, розглядатимуть Егейське море, як виняток із цього правила. Власне, це було найбільш нагальною та очевидною проблемою. Оскільки, 12 миль територіальних вод перетворили б Егейське море на грецьке озеро через існування великої кількості грецьких островів. Це виключило б Туреччину з Егейського моря і обмежило б її територіальними водами. Така умова дозволила б зменшити відкрите море наполовину. Зони морської юрисдикції, тобто економічна зона Туреччини або континентальний шельф, які мають бути обмежені, також значно зменшилися б [34].

З огляду на це, турецька делегація, що брала участь у Конференції з морського права, подала пропозиції, які, приймаючи правило 12 миль, розглядатимуть Егейське море як виняток із цього правила. Туреччина також робила кілька спроб обмежити

морські простори островів. Під час неофіційних переговорів держави з островами стверджували, що Туреччина намагається вирішити свою проблему розмежування, спотворюючи режим островів, і що острови, так само як і материк, є частиною території і мають однакове право мати морські простори [73, с. 204-260].

В результаті Туреччина є однією з 16 країн, що не підписала Конвенцію. Необхідно також дати відповідь на питання «Чи підпадає Туреччина під дію положень Конвенції, що досягли якості норм звичаєвого права» [29].

Власне, згідно міжнародного права, держава-заперечувач, що з моменту появи норми чітко та послідовно заперечує щодо її застосування, не пов'язана цією нормою.

Як приклад, ця точка зору була прийнята МС у справі про рибальство між Великобританією та Норвегією 1951 року [18, с. 438].

Відповідно, правило 12 миль, навіть якщо воно вважається нормою міжнародного звичаєвого права, не буде обов'язковим для Туреччини.

Зазначимо, яких позитивних рішень Греція та Туреччина змогли досягти за часи переговорів та як це вплинуло на питання континентального шельфу в Егейському морі, звертаючи увагу саме на теперішній час.

Починаючи з 2008 року, як нового етапу переговорного процесу, було підписано низку угод та домовленостей, спрямованих на зміцнення довіри між Грецією та Туреччиною. Попри нестабільні стосунки та існування постійної загрози, представники країн змогли показати позитивний результат, підписавши низку угод по співробітництву в сфері торгівлі, освіти, транспорту, енергетики, культури, а також з питань захисту навколишнього середовища.

Зустріч Ердогана із грецьким прем'єром Алексісом Ципрасом в Афінах 2017 р. стала першою такого рівня за 60 років. Під час якої сторони заявили про бажання вести переговори задля вирішення суперечки. Пізніше, 2019 р. обидві країни планували більш активно співпрацювати у боротьбі з тероризмом, розв'язанні конфлікту навколо Північного Кіпру, а також щодо розробки корисних копалин в Егейському морі [57, с. 62-68].

2021 рік розпочався з переговорів та домовленостей між двома країнами. На момент 25 січня 2021 року обнадійливим стало те, що Греція та Туреччина домовились про наступний раунд переговорів у березні 2021, цього разу в Афінах.

Вашингтон та Брюссель привітали переговори та підкреслили важливість діалогу між двома сторонами. Підтверджуючи свою спробу прийняти рівновіддалений підхід, США продовжуватимуть заохочувати як Афіни, так і Анкару вирішити принаймні деякі їх суперечки.

На спільній прес-конференції у квітні 2021 року Туреччина заявила, що у відносинах між двома країнами слід уникати фактів та провокаційної риторики [70, с. 9]. Також підкреслюючи те, що залучення третьої сторони для вирішення спору не є правильним підходом.

Необхідно й надалі підтримувати відроджені канали переговорів, оскільки в інтересах кожної із сторін жити в мирі та процвітанні.

Повторюючи позицію Туреччини, що Анкара виступає за справедливу частку у Східному Середземномор'ї, Чавушоглу нагадав про пропозицію турецького Президента щодо багатосторонньої конференції щодо цього питання. Він сказав, що детальні пропозиції Туреччини були надіслані до ЄС, і країна чекає відповіді [52, с. 64].

Для Греції вони обмежені та специфічні: визначення континентального шельфу в Егейському морі та розмежування відповідних економічних зон двох країн.

Для Туреччини, з іншого боку, список включає такі питання, як права меншин, демілітаризація грецьких островів Додеканес та вирівнювання морських кордонів Греції в Егейському морі (6 миль) з її повітряним простором у тому ж регіоні (10 миль) [67].

Можна зробити висновок, що еволюція морського права, яка надає країнам нові простори суверенітету та зони юрисдикції, не визначаючи їх розмежування, є джерелом спору між Грецією та Туреччиною в Егейському морі, що до цього часу лишається не вирішеною. Попри нестабільні стосунки та існування постійної загрози,

представники країн змогли показати позитивний результат, підписавши низку угод по співробітництву в сфері торгівлі, освіти, транспорту, енергетики, культури, а також з питань захисту навколишнього середовища. Під час зустрічей представників держав було виявлено бажання вести переговори задля вирішення суперечки. Пізніше, обидві країни планували більш активно співпрацювати у боротьбі з тероризмом, розв'язанні конфлікту навколо Північного Кіпру, а також щодо розробки корисних копалин в Егейському морі. І, все таки, аналізуючи довгі роки переговорного процесу між двома країнами, на жаль, не можна зазначити про значний результат на шляху до вирішення питання континентального шельфу. Попри численні зустрічі та домовленості, сторони продовжували повертатись до старих образ, звертати уваги на дрібні інциденти, здавалось би, щоб показати себе жертвою та отримати прихильність та підтримку Європейського Співтовариства. Зрозуміло, що в даній ситуації необхідним є вжиття жорстких заходів по відношенню до кожної із сторін, перш за все, визначивши та дослідивши всі обставини.

2.3. Правовий механізм врегулювання територіальних претензій

Світовий океан з точки зору географії, розвитку економіки та торгівлі, конфліктів і безпеки, а також культури і способу життя впливали на людську цивілізацію з незапам'ятних днів. З плином часу люди ставали дедалі залежнішими від Світового океану, який, в свою чергу, має особливі характеристики, і завдяки їх різноманітному використанню людьми виникла і продовжує виникати низка унікальних проблем (серед яких провідне місце належить територіальним спорам), які необхідно ефективно вирішувати. Саме тому, для мирного співіснування на цій планеті, країни відчули потребу в наявності міжнародних законів та норм, а положення щодо мирного врегулювання спорів є обов'язковою умовою такого правового порядку.

У міжнародному праві врегулювання територіальних спорів залежить від обставин, які виникають, при цьому деякі держави заперечують чітке розмежування кордону, а інші оскаржують територію суші або моря, де немає чіткого визначення або ж точності щодо права власності.

Окрім цих причин, будівництво штучних островів стає найбільшим спором останнім часом, з огляду на те, що законодавчого визначення щодо цього питання не існує навіть у Конвенції ООН з морського права 1982 р. [4].

Майже всі територіальні спори стосуються розбіжностей щодо минулих договорів, конвенцій чи колоніально нав'язаних кордонів. Власне, питання про територію завжди було центральним для міжнародно-правової системи. Воно становить основу визначення і як таке пов'язане з питанням юрисдикції та обсягу повноважень, що здійснюються державою.

У міжнародному праві термін «територія» включає земний та позаземний простір, що відмежований від інших просторів певними межами, і такий, що має визначений юридичний статус і відповідний йому правовий режим [58, с. 21].

Поняття «правовий статус» і «правовий режим» використовуються в якості критерію для юридичної класифікації території. Під правовим статусом території необхідно розуміти її базисну правову характеристику, визначення її основної приналежності відповідно до міжнародно-правової класифікації територій (наприклад, державна територія, міжнародна територія та ін.) [7, с. 323].

Правовий режим виступає у виді визнаних у міжнародному праві й у законодавстві держав специфічних рис і характеристик певної території, що в сукупності визначають і обумовлюють певний, відмінний від інших, порядок її використання.

З погляду правового режиму території можна поділити на такі види:

- державна територія - це простір, в межах якого певна держава здійснює свою верховну владу, свій суверенітет;

- міжнародна територія являє собою простір за межами державних територій, який не належить жодній окремій державі, а перебуває у спільному користуванні світового співтовариства і правовий режим якої визначається виключно міжнародним правом. На міжнародну територію не поширюється суверенітет якоїсь держави, вона відкрита для використання всіма державами відповідно до норм міжнародного права. До таких територій можна віднести Антарктику, відкрите море і повітряний простір над ним, дно морів і океанів за межами національної юрисдикції (міжнародний район морського дна), комічний простір, включаючи Місяць та інші небесні тіла;

- територія зі змішаним правовим режимом (що є основною для розгляду, у нашому випадку) - територія, на якій діють одночасно норми міжнародного права і національного законодавства прибережних держав. Наприклад, континентальний шельф, міжнародні ріки, протоки та канали, економічна зона як території зі змішаним режимом не входять до складу державних територій, однак прибережні держави в цих просторах мають визначені суверенні права, зафіксовані національним законодавством і міжнародними договорами - на розвідку і розробку ресурсів цих територій тощо. Відповідно до міжнародних норм за іншими державами зберігаються певні права на вільне судноплавство, прокладання кабелю і трубопроводів, наукове дослідження. Обсяг таких прав закріплено у Конвенції про континентальний шельф 1958 р. [3], Конвенції з морського права 1982 р. [4]. У межах цих прав кожна держава приймає свої закони і правила, що регулюють такі види діяльності;

- території з особливим міжнародним режимом - це демілітаризовані і нейтральні зони, зони миру (у разі їх встановлення). До складу цих територій можуть входити державні території або міжнародні території і території зі змішаним режимом одночасно: наприклад, Аландські острови, Панамський і Суецький канали, Місяць та інші небесні тіла [23, с. 119-122].

Як вже було раніше зазначено, континентальний шельф визначається як морське дно і надра підводних районів, що простираються за межі його територіального моря уздовж природного продовження сухопутної території до зовнішньої межі підводної

України материка не далі 200 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря (ст. 76 Конвенції 1982 р.) [4].

На континентальному шельфі існують два види режиму: один - в межах 200-мильної зони, інший - за її межами, права інших держав у цих районах визначаються по-різному. На шельфі в межах 200-мильної зони прибережна держава має право самостійно визначати обсяг прав, що надаються іноземній державі, й зокрема забороняти здійснення будь-якого науково-дослідницького проекту, якщо він пов'язаний з бурінням або підривними роботами, що тягнуть привнесення шкідливих речовин у морське середовище, або пов'язаний з розвідуванням і розробленням живих чи неживих природних ресурсів, або передбачає будівництво чи експлуатацію островів, установок чи споруд [15, с. 204-226].

Значення морських кордонів у сучасних міжнародних відносинах зросло із розширенням національних меж морської юрисдикції за останні 50 або 60 років. Одним зі складних питань сучасного міжнародного права є питання про способи розмежування морських просторів, насамперед континентального шельфу.

Засоби та механізми вирішення спорів щодо морських кордонів. Механізм вирішення територіального спору становить сукупність дій його учасників, що відповідає певній юридичній процедурі і спрямований на врегулювання територіальних розбіжностей [15, с. 204-226].

Стаття 33 Статуту передбачає мирне врегулювання спорів за власним вибором сторін [1]. Ці засоби завжди включають переговори. Якщо переговори не увінчаються успіхом, можуть знадобитися наступні методи врегулювання: примирення/медіація, добрі послуги (наприклад, Генерального секретаря ООН), арбітраж (ad hoc або згідно з додатком VII UNCLOS, або судове врегулювання (Міжнародний суд /International Court of Justice, Міжнародний Трибунал ООН з морського права / ITLOS)) [11, с.413-439].

Переговори. Переговори, що стосуються врегулювання міжнародних територіальних суперечок розглядаються як процес діалогу, спрямованого на

досягнення або вирішення територіального конфлікту шляхом задоволення потреб всіх сторін. Саме ж вирішення шляхом переговорів може бути здійснено за допомогою діалогу між державами, а також шляхом дипломатичних переговорів [18, с. 438]. Дипломатичні переговори між зацікавленими сторонами часто розглядаються як найефективніший метод врегулювання міжнародних суперечок і, безумовно, є домінуючим, а також звичним для держав. Дійсно, переговори використовуються частіше, ніж усі інші методи вирішення спорів разом. Можна виокремити наступні причини: переговори дозволяють сторонам підтримувати максимальний контроль над результатом; врегулювання за допомогою переговорів, швидше за все, буде прийняте сторонами; переговори простіші та дешевші за інші методи. Вступивши в переговори, учасники зобов'язані утримуватися від дій, здатних зашкодити розв'язанню спору. Однак, варто також зазначити і недоліки, що притаманні переговорам. Основним з яких є тиск з боку сильнішої держави в сторону слабшої.

Примирення. Примирення передбачено частиною 15 Конвенції ООН з морського права 1982 року [4], але майже не використовується державами. Спір 1981 року щодо континентального шельфу Ісландії та Норвегії за острів Джей-Майен є одним з небагатьох зафіксованих примирень. Воно передбачає залучення третьої сторони з метою досягнення сторонами альтернативного рішення у спорі; є одним із найпростіших методів, процедура якого дозволяє сторонам обговорювати свої суперечки за сприяння навченої неупередженої третьої особи [16, с. 400-430]. Сторони спору часто погоджуються на посередництво, коли двосторонні переговори провалюються або їх неможливо розпочати. Функція посередника залежить від обставин, це може бути третя держава або міжнародна організація, яка прагне об'єднати сторони та сприяти їх домовленості. У загальних випадках це найшвидше і найкорисніше, коли суперечки вже на шляху воєнного конфлікту. Це може не припинити коріння справи відразу, однак може привести сторони до мирного та належного вирішення в подальшому [64, с. 29].

Насправді, посередник може вільно оцінювати інтереси обох сторін та розробляти будь-який компроміс, який він вважає за доцільний, але все ж не має повноважень приймати рішення щодо врегулювання конфлікту у випадку, якщо сторони не досягнуть згоди в одному пункті вирішення.

Також свідомо, що для вирішення територіальних суперечок в перспективі міжнародного права можна використовувати багато методів.

Добрі послуги. Мета - сприяти початку переговорів між сторонами та досягненню домовленості щодо врегулювання спору. Добрі послуги пропонуються третіми державами або міжнародними організаціями самостійно. Особа, що надає добрі послуги, не бере участь у переговорах і не пропонує шляхи вирішення спору, її головне завдання - допомогти спірним сторонам вступити у переговори, після чого її місія закінчується. Пропозиції особи, що пропонує добрі послуги, не є обов'язковими для сторін спору та можуть бути відхилені [26, с. 471].

Міжнародний суд. Як єдиний міжнародний судовий орган універсального характеру, уповноважений: розглядати правові суперечки між державами, що пов'язані з порушенням міжнародних договорів і зобов'язань або виникають при їх тлумаченні; давати консультативні, що не мають обов'язкової сили висновки з правових питань на прохання Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки і інших органів ООН. Держави можуть застосовувати різні категорії аргументів у обґрунтуванні своїх територіальних претензій, але Міжнародний Суд відповідно до частини 1 статті 38 Статуту Суду при розгляді міжнародних територіальних спорів повинен приймати рішення на основі норм чинного міжнародного права. Рішення Суду є остаточними та оскарженню не підлягають [1].

Випадки звернення сторін до Міжнародного суду ООН з метою делімітації морських просторів є досить поширеними та становлять найефективніший юридичний спосіб врегулювання спорів про розмежування морських просторів. Оскільки складність делімітації морських просторів полягає в тому, що необхідно розв'язати спори, які виникають відносно замкнутих або півзамкнутих акваторій, що

складаються з виключної економічної зони, континентальних шельфів суміжних або протилежних держав. В основу проведення делімітації спірних просторів Міжнародний суд ООН поклав принципи справедливості з урахуванням усіх релевантних обставин, що є усталеними у міжнародній практиці з цих питань [68].

Закриття справи у Суді може відбутись у три способи: 1) укладанням мирової угоди між сторонами (наприклад, Іран/США, 1988 р.) [46, с. 550-555]; 2) відкликанням заяви державою, що звернулась (у такому випадку Суд виносить окрему ухвалу); 3) винесенням рішення Судом.

Суд покликаний розглядати різні види міжнародних спорів, проте, окремої уваги заслуговують міжнародні територіальні спори, які становлять особливу загрозу для підтримання міжнародного миру та безпеки. Міжнародний Суд є ефективним механізмом мирного вирішення міжнародних територіальних спорів, а його рішення, як правило, виконуються сторонами спору.

Міжнародний трибунал з морського права. Згідно статті 21 Статуту Міжнародного морського трибуналу, до відання Трибуналу належать всі спори та заяви, що передаються йому відповідно до Конвенції, і всі питання, спеціально зазначені в будь-якій іншій угоді, яка передбачає компетенцію Трибуналу. За загальним правилом, Трибунал відкритий для всіх держав-учасниць. За рішенням та на умовах, визначених Радою Безпеки, держави, що не є учасниками Статуту, можуть бути допущені до судової процедури. Варто наголосити, що загалом рішення про належність чи неналежність певного спору до юрисдикції Міжнародного Трибуналу так само як до Міжнародного суду виноситься самими судовими органами [21, с. 267-272].

Узагальнивши випадки заперечень проти юрисдикції Трибуналу, можна виділити наступні підстави, в яких спір:

- не стосується тлумачення або застосування Конвенції;
- не може розглядатися Трибуналом, тому що пріоритетне право надане іншому органу.

А також залишаються вичерпані погоджувальні засоби, передбачені у Розділі 1 Частини XV. За приклад можна взяти справи №3-4 (Southern Bluefin Tuna Cases), в яких Японія посилалась на обставини, передбачені першим та третім пунктом [40]. Відповідач у справі № 10 (MOXPlant Case) наголошував на тому, що справа повинна розглядатись не Трибуналом, а іншою установою. У наведених випадках Трибунал не погодився із аргументами сторін і визнав за собою юрисдикцію [38, с. 31-40].

В випадках, коли сторони заходять в глухий кут під час переговорів, не маючи змоги обрати спільне рішення, допомогою стає арбітраж.

Арбітраж. Є юридичним засобом врегулювання суперечок відповідно до міжнародного права, при цьому учасники спору заздалегідь домовляються про прийняття рішення (арбітражу). Самі правила арбітражу є гнучкими, оскільки сторони мають змогу обрати арбітрів.

Будучи одним з найстаріших засобів мирного вирішення міжнародних спорів, відповідно до Гаазької конвенції 1899 р., міжнародний арбітраж є добровільною згодою сторін спору передати свій спір на розгляд третьої сторони (третейський розгляд), рішення якої є обов'язковим для них [12, с. 5]. У 1900 р. виникла Постійна палата третейського суду (створену на підставі Гаазької конвенції 1899 і 1907 років про мирне вирішення міжнародних спорів) [10, с. 179-181].

Склад і порядок діяльності арбітражу регулюється окремою угодою між державами щодо конкретного спору, який називається компромісом. У ній сторони регламентують: порядок визначення складу арбітрів; предмет спору; компетенцію арбітражу; процедуру розгляду справи; характер і джерела норм, на підставі яких має бути ухвалене рішення; порядок винесення рішення; юридичну обов'язковість рішення [10, с. 179-181].

Власне існують дві форми міжнародного арбітражу:

– арбітраж, створення якого передбачається у міжнародних договорах для вирішення спорів, які виникають при їх виконанні (постійний арбітраж, ((попередня домовленість про арбітраж як засіб врегулювання потенційного спору, що

закріплюється в договорі з певного питання або у спеціальному договорі про арбітраж));

– арбітраж, який створюється для вирішення конкретного спору – арбітраж ad hoc, який після виконання своїх функцій припиняє існування (якщо компроміс укладається після виникнення конкретного спору) [58, с. 79–96].

Процес арбітражу подібний до судового розгляду, оскільки сторони виступають із вступними заявами та представляють арбітру докази. У порівнянні з традиційними судовими розглядами, арбітраж зазвичай може бути завершений швидше і менш формально. Наприклад, часто сторони не повинні дотримуватися державних чи федеральних правил доказування, а в деяких випадках арбітр не зобов'язаний застосовувати регулююче право [26, с. 471].

Якщо рішення спору при переговорах або посередництва засноване на угоді сторін, то при арбітражі головну роль грає думка третьої сторони. У разі рівного розподілу голосів арбітрів від кожної сторони вирішальним є голос голови арбітражу. В ході переговорів і посередництва сторони можуть прийти до будь-якої угоди, якщо тільки вона не суперечить основним принципам і нормам міжнародного права. В арбітражі спір вирішується тільки в заданих рамках, рішення, що виходить за межі наданої компетенції, може бути анульовано, за винятком спорів «ex aequo et bono» - по справедливості і доброго сумління [23, с. 119-122].

Так, під час переговорів і посередництва сторони можуть в кінцевому рахунку відмовитися від принципового вирішення територіальної суперечки на певній ділянці і вирішити встановити новий кордон на основі обміну якимись ділянками території або на будь-якій іншій основі. В арбітражі такі варіації виключаються, бо рішення арбітражу відповідає тільки на те питання, яке постало, і це рішення є обов'язковим для сторін.

Що стосується Додатку VII Конвенції ООН 1982 року, то згідно ст. 287 розділу 2 частини XV, «якщо сторони в спорі не прийняли одну процедуру для врегулювання

спору, спір може бути переданий тільки на арбітраж згідно з Додатком VII, якщо сторони не домовляться про інше» [4].

Власне, в системі мирних засобів вирішення міжнародних суперечок, Міжнародний суд ООН займає місце, наступне після арбітражу. Головна та спільна риса Суду і арбітражу - це остаточність винесеного рішення і його обов'язковість для сторін, хоча тут можуть бути деякі нюанси. Саме ж звернення сторін до Суду і арбітражу є в обох випадках добровільним, за винятком тільки тих суперечок, за якими сторони встановили обов'язкову юрисдикцію органів.

Слід зазначити також, що на відміну від Міжнародного Суду, в більшості випадків для арбітражу характерно компромісне вирішення територіальних спорів, при якому кожна сторона отримує більшу або меншу частину спірної території. Навпаки, для Міжнародного Суду, як свідчить практика, більш характерно вирішення питання про статус всієї оспорюваної території, при якому одна сторона повністю її втрачає, а інша набуває всю.

Відмінності між судом і арбітражем мають організаційно-функціональний характер. Міжнародний суд відрізняється від арбітражу своєю постійною організаційною формою, тобто він існує постійно, незалежно від існування того чи іншого спору, і склад суду також є постійним для всіх спорів [23, с. 119-122]. Нарешті, Міжнародний суд має постійну і добре відому процедуру розгляду спорів. Є найбільш жорстким мирним засобом вирішення міжнародних конфліктів. Він часто виступає як остання інстанція розгляду спору між державами. Тому Міжнародний Суд покликаний стати одним з ключових компонентів в стратегії мирного вирішення спорів та розбіжностей між державами, а, отже, і забезпечення правопорядку і законності в світі.

При вирішенні територіального спору, як і при вирішенні будь-якого спору, виникає проблема виявлення справжнього стану речей. Ідеальним є випадок, коли, досліджуючи всі докази і затвердження сторін, можна встановити корінну помилку і визначити винну сторону. Однак, на практиці так буває не завжди, і територіальні

спори в цьому відношенні дають багато прикладів надзвичайно складних і заплутаних ситуацій, де до юридичних питань додаються серйозні політичні проблеми, а початкові події йдуть далеко в історію. У цих складних умовах для вирішення територіальних спорів застосовуються різні норми і концепції міжнародного права, які сприяють як визначення кордону, так і встановлення приналежності територій.

Аналізуючи всі можливі способи вирішення спору щодо континентального шельфу в Егейському морі, можна дійти наступних висновків. Багаточисленні переговори двох держав, як один із найефективніших способів вирішення спорів за багато років не дали вагомого результату на шляху до вирішення суперечки. Примирення/медіація виключається, оскільки кожна сторін прагне задовольнити лише власні потреби і йти на компроміс ніхто з них не бажає. Що стосується Арбітражу, який є досить ефективним методом, то існують також багато мінусів. Навряд чи, сторони зможуть домовитись щодо всіх умов його проведення. Залишається Міжнародний Суд, роль якого є надзвичайно значущою, що обумовлено його міжнародно-правовим статусом та обов'язковістю рішень.

В свою чергу, в даній ситуації при делімітації необхідно діяти за згодою, слідуючи принципам справедливості і беручи до уваги всі обставини, що стосуються справи, і тим самим залишити кожній стороні в максимально можливій мірі всі ті частини континентального шельфу, які утворюють природне продовження її території та без вторгнення в природне продовження сухопутної території іншої сторони. А якщо в результаті такого поділу відбудеться частковий збіг територій, вони повинні бути розділені між сторонами в узгоджених пропорціях або, в разі недосягнення угоди, порівну, якщо сторони не приймуть рішення про режим спільної юрисдикції, спільного користування або експлуатації.

Тобто, існують способи вирішення даного спору як у випадку Міжнародного Суду та Арбітражу, шляхом справедливого розмежування Континентального шельфу. Спир про територіальне море можна вирішити шляхом двосторонніх переговорів. Сторони повинні висловити свою готовність слідувати загальним принципам

Конвенції ООН 1982 року, а саме: справедливого поділу, враховуючи особливі обставини. Греція публічно визнає, що Туреччина, як прибережна держава, має права, які повинні бути прийняті до уваги в контексті розмежування морських зон в акваторії Егейського моря, і бере до відома, що існують прецеденти арбітражу таких питань іншими державами, чия берегова лінія виходить до акваторії спільно використовуваного моря. Туреччина зобов'язується ратифікувати Конвенцію ООН з морського права 1982 р. і визнає право Греції в принципі розширити свої територіальні води до 12 морських миль. Сторони спільно оголошують, що на переговорах буде обговорюватися збереження коридорів міжнародних вод, провідних в основні турецьких портів і до турецьких протоків які можуть використовуватися для міжнародного судноплавства. Даний спір є великим провалом, бажаним лишається сподіватись, що дві сторони, зможуть дійти згоди шляхом переговорів та обрати найкращий варіант.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження теми територіальної претензії щодо континентального шельфу у Середземному морі між Туреччиною та Грецією, зокрема про основні причини виникнення спору, а також з приводу механізмів вирішення та проблем, які стають на шляху розв'язання, можна зробити наступні висновки.

1. Говорячи про Грецькі острови Каstellорізо та Родос, можна впевнено сказати, що вони є унікальними, оскільки поєднують бурхливу історію, багате природне середовище і, попри це, велику кількість труднощів, серед яких близьке розташування до Туреччини, що ускладнює здійснення суверенітету над водами Егейського моря (як велика проблема сьогодення). Що, в першу чергу, пояснюється знахідками нафти та газу в районах континентального шельфу.

2. Історичне минуле Греції та Туреччини було затьмарене війнами та конфліктами, серед яких Егейський конфлікт, що стосується розмежування континентального шельфу у східному Середземномор'ї, що до нашого часу залишається не вирішеним. Еволюція морського права порушила відносну стабільність, яка існувала з кінця Другої світової війни. Розширення Грецією територіальних вод до 6 миль і початок претензій з боку Туреччини, дослідження спірних районів континентального шельфу, і, як наслідок, звернення до Ради Безпеки та Міжнародного суду. І, все-таки, дві країни опинились на межі війни.

Власне, не можна виправдовувати, або ж підтримувати позиції двох держав. Оскільки кожна, роблячи кроки назустріч задля вирішення спірного питання, обов'язково робила крок назад, тим самим порушуючи певну рівновагу і можливість швидкого розв'язання конфлікту. В свою чергу, задля подолання існуючих спорів, у нашому випадку щодо континентального шельфу, або запобігання їх виникненню в подальшому, морська діяльність потребує великих зусиль та витрат. Все це зумовлює необхідність у створенні відповідних апаратів, які будуть займатись покращенням

міжнародних відносини і розробкою відповідних норм, що стануть обов'язковими для кожної із сторін.

3. Розглянувши офіційні позиції країн щодо ситуації в Егейському морі можна зробити висновки. Відповідно до грецької офіційної позиції: кожен з островів Егейського моря має свій континентальний шельф, і кордони з Туреччиною слід визначати на основі серединної лінії, враховуючи положення Конвенції ООН з морського права 1982 року та звертаючи увагу на факт підписання Грецією даної Конвенції. З точки зору Туреччини, спір в Егейському регіоні є більш складним і його слід розглядати як сукупність чотирьох окремих, але взаємопов'язаних питань: 1) делімітація морських кордонів та континентального шельфу, включаючи претензії щодо суверенітету невеликих островів та гірських порід, головним чином, враховуючи «особливі обставини»; 2) широта територіальних вод, що не повинна перевищувати 6 миль; 3) контроль повітряного простору за межами територіальних вод та 4) мілітаризація Греції своїх східно-егейських островів.

Можна впевнено сказати про важливість переговорів при вирішенні даної проблеми, як найважливішого інструменту врегулювання різних позицій. Про що неодноразово зазначалось у висновках Європейської комісії на неодноразові порушення двох держав. Неодноразові звернення Греції до Міжнародного Суду не принесли вагомого результату, окрім підписання Бернської угоди 1976 р., що зобов'язала дві країни утриматись від дій на спірних районах шельфу. Саме тому, необхідно врахувати важливість слідувати Статуту ООН під час вирішення конфліктів, а в разі необхідності, спільно звертатись до Міжнародного Суду. Бажаним залишається узгодження позицій між Грецією та Туреччиною, та залучення всього Міжнародного співтовариства в цілому. Також важливим залишається покращення ефективності в діяльності, що стосується виконання покладених функцій та обов'язків, а найважливіше – пошук шляхів попередження державних територіальних конфліктів, та в подальшому їх наслідків.

4. З початком активізації переговорного процесу між Грецією та Туреччиною, який став першим такого рівня майже за 49 років було досягнуто низку як позитивних: підписання низки угод, погодження різного роду заходів, так і негативних: напруженість щодо правового статусу-кво в Егейському регіоні (різкі виступи Греції щодо порушень Туреччиною її морських просторів) знахідки запасів газу поблизу Кастеллорізо, а через різні економічні, політичні фактори, ускладнення в можливості їх використання (головним чином, через проблему розмежування континентального шельфу). Європейські політики, дипломати працюють над ослабленням напруженості між двома країнами, оскільки на кону стоять важливі питання. Багато грецьких островів в Егейському морі та Східному Середземномор'ї перебувають у зоні видимості турецького узбережжя, тому питання територіальних вод складні.

Коли ми дивимося в майбутнє, ми бачимо великі можливості в підтримці цілей сталих міжнародних морських відносин та вирішенні серйозних проблем у сфері судноплавства. Для досягнення стабільності та процвітання, головним чином, застосовуючи норми міжнародного права.

5. Попри нестабільні стосунки та існування постійної загрози, представники країн змогли показати позитивний результат, підписавши низку угод по співробітництву в сфері торгівлі, освіти, транспорту, енергетики, культури, а також з питань захисту навколишнього середовища. Під час зустрічей представників держав, було виявлено бажання вести переговори задля вирішення суперечки. Пізніше, обидві країни планували більш активно співпрацювати у боротьбі з тероризмом, розв'язанні конфлікту навколо Північного Кіпру, а також щодо розробки корисних копалин в Егейському морі. І, все таки, аналізуючи довгі роки переговорного процесу між двома країнами, на жаль, не можна зазначити про значний результат на шляху до вирішення територіальних питань. Попри численні зустрічі та домовленості, сторони продовжували повертатись до старих образ, звертати уваги на дрібні інциденти, здавалось би, щоб показати себе жертвою та отримати прихильність та підтримку Європейського Співтовариства. Зрозуміло, що в даній ситуації необхідним є вжиття

жорстких заходів по відношенню до кожної із сторін, перш за все, визначивши та дослідивши всі обставини.

6. Аналізуючи всі можливі способи вирішення спору щодо континентального шельфу в Егейському морі, необхідно зазначити наступне. Багаточисленні переговори двох держав, як один із найефективніших способів вирішення спорів за багато років не дали вагомого результату на шляху до вирішення суперечки. Примирення/медіація виключається, оскільки кожна сторін прагне задовольнити лише власні потреби і йти на компроміс ніхто з них не бажає. Що стосується Арбітражу, який є досить ефективним методом, то існують також багато мінусів. Навряд чи, сторони зможуть домовитись щодо всіх умов його проведення. Однак, його залучення не виключається. Залишається Міжнародний Суд, роль якого є надзвичайно значущою, що обумовлено його міжнародно-правовим статусом та обов'язковістю рішень.

В свою чергу, в даній ситуації при делімітації необхідно діяти за згодою, слідуючи принципам справедливості і беручи до уваги всі обставини, що стосуються справи, і тим самим залишити кожній стороні в максимально можливій мірі всі ті частини континентального шельфу, які утворюють природне продовження її території та без вторгнення в природне продовження сухопутної території іншої сторони. А якщо в результаті такого поділу відбудеться частковий збіг територій, вони повинні бути розділені між сторонами в узгоджених пропорціях або, в разі недосягнення угоди, порівну, якщо сторони не приймуть рішення про спільну юрисдикцію, спільного користування або експлуатації.

Тобто, існують способи вирішення даного спору як у випадку Міжнародного Суду та Арбітражу, шляхом справедливого розмежування Континентального шельфу. Спир про територіальне море все ж необхідно вирішувати шляхом двосторонніх переговорів. Сторони повинні висловити свою готовність слідувати загальним принципам Конвенції ООН з морського права 1982 року, а саме: справедливого поділу, враховуючи особливі обставини. Греція публічно визнає, що Туреччина, як прибережна держава, має права, які повинні бути прийняті до уваги в контексті

розмежування морських зон в акваторії Егейського моря, і бере до відома, що існують прецеденти арбітражу таких питань іншими державами, чия берегова лінія виходить до акваторії спільно використовуваного моря. Туреччина зобов'язується ратифікувати Конвенцію ООН 1982 року і визнає право Греції в принципі розширити свої територіальні води до 12 морських миль. Сторони спільно оголошують, що на переговорах буде обговорюватися збереження коридорів міжнародних вод, провідних в основні турецьких портів і до турецьких протоків які можуть використовуватися для міжнародного судноплавства.

Даний спір є великим провалом, бажаним лишається сподіватись, що дві сторони зможуть дійти згоди шляхом переговорів та обрати найкращий варіант.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. STATUTE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE from 26.06.1945.
URL: <https://www.icj-cij.org/en/statute> (дата звернення: 25.09.2021)
2. Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone from 09.04.1958. URL: https://www.gc.noaa.gov/documents/8_1_1958_territorial_sea.pdf (дата звернення: 27.05.2021).
3. Convention on the Continental Shelf from 29.04.1958. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_continental_shelf.pdf (дата звернення 27.05.2021).
4. United Nations Convention on the Law of the Sea from 10.12.1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення 27.05.2021).
5. Алямкін Р.В. Практика Міжнародних Судових Та Арбітражних Інституцій Щодо Тлумачення Рішень У Справах Про Приналежність Території: наук. робота. канд. юр. наук; спец.: 12.00.11. Київ. 2011. 6 с.
6. Ахмедова Е.Р. Casus belli в Егейському морі: міжнародно-правові підходи до примирення. *Період. юрид. видання*. 2016. №2. 150-215 с.
7. Батрименко В.І. Міжнародне право : навч. посіб. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2012. 323. с.
8. Винокурова Л. Порядок розгляду спорів у міжнародному комерційному арбітражі. *Право України*. № 1. Київ. 2011. С. 79–96
9. Волошин Ю. Міжнародно-правові засоби розв'язання Греко-Турецького конфлікту в контексті процесів європейської міждерж. інтеграції. *Вісник майбутнього*. 2008. № 6. 11 с.
10. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. Про мирне вирішення міжнародних суперечок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород. 2015. №5. С. 179-181

11. Гнатівський М.М., Буруменський М.В., Мицик В.В. Міжнародне публічне право: том 2. *Вісник Харківського університету вн. справ.* 2018. № 8. С. 413-439.
12. Гринчак І.В. Порівняльний аналіз моделей Третейського правосуддя у Міжнародному публічному праві. *Вісник Львівського національного університету.* Вип. 2. 2018. 5 с.
13. Гутник В.В., Задорожній О.В., Репецький В.М., Столярський О.В. Сучасні проблеми міжнародного права. *Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буруменського.* 2018. №2. Одеса. 564 с.
14. Джунусова. Д.Н. Міжнародне морське право : навч. посібник : К : *Знання.* 2012. 328 с.
15. Дмитриченко І.В. Розмежування морських просторів між прибережними державами у міжнародному морському праві: теорія і практика: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ : НАН. 2002. С. 205-226.
16. Задорожній О. В. Територіальна претензія : Українська дипломатична енциклопедія. *Знання України.* 2004. №5. С. 400-430
17. Коваленко Р. С. Торговельне співробітництво Туреччини з Європейським Союзом: Євроінтеграційний контекст. *БізнесІнформ.* 2013. №6. С. 28–33.
18. Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика. *Вісник.* 2018. №2. 438 с.
19. Міжнародне право: трансформація доктрини та практики». Київ: Київ. нац. торг. економ. ун-т. 2021. С. 127-135.
20. Переверзева О.С. Мирне врегулювання міжнародних спорів. Правова держава. Випуск 27. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. 2016. С. 673-675.
21. Півторак Г. Ф. Міжнародний трибунал з морського права як механізм врегулювання спорів щодо юрисдикції держави прапора : навч. посіб. Київ: КУП. 2017. С. 267-272

22. Покровська І.С. Лозаннський мирний договір 1923. *Українська дипломатична енциклопедія*. 2004. Том 2. 760 с.
23. Севостьянова Н. Міжнародне право. До питання про сутність територіальних спорів та їх видів : навч. посібник : Одеса: *Знання*. 2017. С. 119-122.
24. Хаєцька О. В., Прихненко М. І. Кіпрський Конфлікт: «Системні Похибики» В Основі Процесу Врегулювання : наук. стаття. канд. юрид. наук; спец: 12.00.07. Київ. 2019. С. 62-68
25. Ціовас Димитріс. Вивчення сучасної Греції в мінливому світі: згасання привабливості чи потенціал для нового винаходу? *Візантійські та новогрецькі дослідження*. 2016. №3. С. 114–125.
26. Чижмарь Ю.В. Національне та міжнародне право: теоретико-правові проблеми : монографія. канд. юрид. наук; спец: 12.00.07. Київ. 2015. 471 с.
27. Щипцов О.А., Анцелевич Г.О., Гіренко О.Т., Моцик О.Ф. Міжнародне морське право : правовий статус науково-дослідних суден. Київ : *Фенікс*. 2019. №1. С. 250-300.
28. AEGIEAN SEA CONTINENTAL SHELF CASE (JURISDICTION OF THE COURT). Judgment of 19 December 1978. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/62/6247.pdf> (дата звернення: 18.07.2021)
29. Ahsen Akdemir. The Turkish-Libyan Maritime Deal: What Are the Implications?. *POLITICS TODAY*. 2019. URL: <https://politicstoday.org/the-turkish-libyan-maritime-deal-what-are-the-implications/> (дата звернення: 18.07.2021).
30. AK Parti: news. 2017. URL: <https://www.akparti.org.tr/en/news/> (дата звернення: 29.07.2021).
31. Alexis Heraclides. Greece and Turkey in Conflict and Cooperation. *From Europeanization to De-Europeanization*. Greece. 2019. №10. 328 p.
32. Anshuman Chakraborty. Dispute Settlement Under The United Nations Convention On The Law Of The Sea And Its Role In Oceans Governance: legal book. Greece. 2006. 288 p.

33. Baboulias Y. Greece and Turkey Are Inching Toward War. FP Studios. 2018. URL: <https://foreignpolicy.com/2018/04/18/greece-and-turkey-are-inching-toward-war/> (дата звернення: 05.06.2021).
34. Bahcheli T. The Potential for Conflicts in Greek - Turkish Relations. 2018. URL: http://www.heer.at/pdf_pool/publikationen/03_jb00_24.pdf (дата звернення 09.09.2021)
35. Baseren S. M. Root Causes of the Eastern Mediterranean Dispute. *Journal article*. 2021. № 8. 22 p.
36. BBC News: Спроба перевороту у Туреччині. 2016. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/07/160716_turkey_coup_erdogan_mo (дата звернення 15.06.2021).
37. BBC: Turkish ship at center of Greece. 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-54504123> (дата звернення: 20.07.2021).
38. Boyko I. The Case Law of the European Court of Justice and the Problem of Preventing Pollution of the Marine Environment. 2018. URL: <https://www.courtofjustice.com/preventing/pollution/> (дата звернення: 27.05.2021).
39. Britannica: Kastellórizo. URL: <https://www.rhodesguide.com/dodecanese/island/kastellorizo-megisti/> (дата звернення: 27.05.2021).
40. Constantinos Yiallourides. Part I: Some Observations on the Agreement between Greece and Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone. 2020. 5 p.
41. Douglas M. Gibler. International Conflicts, 1816-2010: Militarized Interstate Dispute Narratives. Rowman & Littlefield, 2018. P. 360-400.
42. European Commission. What we do. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy_en (дата звернення: 15.09.2021).
43. Gavouneli Maria. Whose Sea? A Greek International Law Perspective on the Greek-Turkish Disputes : article. 2020. 8 p.

44. George Meneshian. Greek-Turkish Relations: History, Issues and Perspectives. 2020. URL: <https://www.lymec.eu/2020/11/19/greek-turkish-relations-history-issues-and-perspectives/> (дата звернення: 20.007.2021).
45. Hurriyet Daily News: Fethullahist Terror Organization. 2017. URL: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-cyprus-calls-on-greek-side-to-focus-on-2-state-solution-167469> (дата звернення: 15.06.2021)
46. International court of justice: order in case concerning the aerial incident of July 3, 1988 (*Islamic republic of iran v. United states of america*). 1988. P. 550-555.
47. Kemal Başlar. Two Facets of the Aegean Sea Dispute. *Journal of the Black Sea*. 2001. №15. 39 p.
48. Kypros Chrysostomides. The Republic of Cyprus. *A study in international Law*. London, 2000. № 5. P. 45–78
49. Leo Gross. The Dispute between Greece and Turkey Concerning the Continental Shelf in the Aegean. 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/dispute-between-greece-and-turkey-concerning-the-continental-shelf-in-the-aegean/C9F5A528698069FF765CAE640A30E4AF> (дата звернення: 01.10.2021).
50. Letter dated 95/06/09 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General. of 09 June 1995. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/182239> (дата звернення 14.06.2021).
51. Mehmet Ali Birand. Turkey and the Davos Process : Experiences and Prospects. 1991. P. 27–39.
52. Moraitis Nicholas. The Greek-Turkish dispute on the continental shelf in the Aegean Sea. *Territorial status from the dawn of history to the present*. 2013. 64 p.
53. Municipality of Megisti: history. URL: <https://web.archive.org/web/20080226070444/http://www.megisti.gr/en/kastHistory.html> (дата звернення: 27.05.2021).

54. Municipality of Megisti: local attractions. URL: <https://web.archive.org/web/20080226070450/http://www.megisti.gr/en/kastView.html> (дата звернення: 27.05.2021).
55. Ozturk Bayram, and Sertaç Hami Başeren. The Exclusive Economic Zone in the Eastern Mediterranean Sea and Fisheries. *Journal of the Black Sea/Mediterranean Environment*. 2008. № 20. P. 77–83
56. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. The Delimitation of the Aegean Continental Shelf. 2016. URL: <http://www.mfa.gov.tr/the-delimitation-of-the-aegean-continental-shelf.en.mfa> (дата звернення 02.06.2021).
57. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs: General information. 2017 URL: <https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa> (дата звернення: 02.06.2021).
58. Rezara J., M. Sedyantoputro. THE SETTLEMENT OF TERRITORIAL DISPUTES AMONG COUNTRIES IN THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW AND OTHER ASPECTS. *Indonesian Law Journal*. 2020. №15. P.21.
59. Rhodes: explore Rhodes. URL: <https://www.rhodes.gr/tourist-guide/#1493288664656-f691491c-dfd9> (дата звернення: 27.05.2021.)
60. Rhodes: general information. URL: <https://www.rhodes.gr/tourist-guide/#1455796636074-5997a45b-f429> (дата звернення: 27.05.2021.)
61. Robert Benjamin. The Natural History of Negotiation and Mediation: *The Evolution of Negotiative Behaviors, Rituals, and Approaches*. 2012. 30 p.
62. Smith Helena. Turkey insists on right to drill for energy reserves off Cyprus : article. Ankara. 2019. 6 p.
63. Southern Bluefin Tuna Cases (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan) Cases Nos 3 & 4. URL: <http://www.itlos.org/> (дата звернення 01.08.2021).
64. Tan Joyce. WIPO Guide on Alternative Dispute Resolution (ADR). 2018. №8. 29 p.
65. Thackeray, Frank W., John E. Findling, Douglas A. Howard. The History of Turkey. *Rules*. 2001. 267 p.

66. The Aegean Issue: Parties and Arguments and the Relevant Delimitation Law : The Journal of Turkish Weekly. 2013. URL: <http://www.turkishweekly.net/article/223/the-aegean-issue-parties-arguments-and-the-relevant-delimitation-law-1.html> (дата звернення: 02.06.2021).
67. The Greco-Turkish dispute over the Aegean Sea: a possible solution? 2021. URL: <https://www.theguardian.com/world/turkey> (дата звернення: 18.07.2021).
68. The International Court of Justice. The Court. URL: <https://www.icj-cij.org/en/court> (дата звернення: 25.09.2021).
69. Turkey-Greece tensions escalate over Turkish Med drilling plans. 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-53497741> (дата звернення: 01.10.2021).
70. Turmen Riza. Whose Sea? A Turkish International Law Perspective on the Greek-Turkish Disputes. *Legal article*. 2020. № 4. 9 p.
71. United Nations digital library: Resolution 395 (1976) / [adopted by the Security Council at its 1953rd meeting], of 25 August 1976. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/93723?ln=en> (дата звернення 01.06.2021)
72. Yiannis Baboulias. Greece and Turkey Are Inching Toward War: article. 2018. 6. p.
73. Yucel Acer. The Aegean Maritime Disputes and International Law: *1st Edition*. Ankara. 2017. P. 204-260.